

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«Фінанси»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	07 «Управління та адміністрування»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: *заочна*

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему

«Доходи Державного бюджету України та їх розвиток у воєнний час»

(назва теми)

здобувача Стрельбіцької Олександри Андріївни _____
(підпис)

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент,
Кондратюк Сергій Якович

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: професор, доктор економічних наук
Буряченко Андрій Євгенович

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ.....	6
1.1. Соціально-економічна сутність, призначення, методи та джерела формування доходів державного бюджету.....	6
1.2. Нормативно-правове регламентування та класифікація доходів державного бюджету в Україні.....	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ....	29
2.1. Індикатори і показники, що характеризують доходи Державного бюджету України та їх особливості у воєнний час.....	29
2.2. Аналіз динаміки та структури доходів Державного бюджету України.....	41
2.3. Оцінка факторів впливу на мобілізацію доходів Державного бюджету України в умовах війни.....	48
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ МОБІЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	55
3.1. Зарубіжний досвід механізму мобілізації доходів державних бюджетів в умовах воєнних конфліктів.....	55
3.2. Проблеми формування доходів Державного бюджету України та напрями їх максимізації.....	62
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ВСТУП

Актуальність теми. Формування доходів Державного бюджету країни мають вирішальне значення для підтримки економічної стійкості та соціального захисту населення. На сучасному етапі, коли Україна стикається з масштабними викликами, пов'язаними з обороною та необхідністю фінансування військових потреб, ключовим аспектом для забезпечення виживання держави є стабільне надходження коштів до бюджету. Проте, суттєве збільшення витрат на оборону та безпеку, разом зі зменшенням податкових надходжень від сповільненої економічної діяльності, створюють значний тиск на державні фінанси. Це вимагає ефективних дій для пошуку нових джерел фінансування, щоб забезпечити стабільність наповнення бюджету та підтримку економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різноманітних аспектів формування та розвитку доходів державного бюджету присвячена низка зарубіжних та вітчизняних праць. Широко відомі праці таких зарубіжних науковців як Дж. Бьюкенена, Дж. Ітона, Дж. Кейнса, М. Максгрейвера, Д. Рікардо, А. Сміта та ін. Вагомим внеском в дослідження проблемних питань щодо розвитку та забезпечення доходної частини бюджету, в тому числі під час військових дій, а також пошуку шляхів їх оптимізації є роботи таких вітчизняних дослідників як Л.О. Баластрик, А.Є. Буряченко, О.Д. Василик, Л.П. Гладченко, В.Г. Дем'янишин, К.В. Захожай, О.П. Кириленко, Г.Б. Коломієць, Г.М. Котіна, Л.В. Лисяк, В.М. Опарін, І.Я. Чугунов, В.М. Федосов, С.І. Юрій та ін.

Проте, незважаючи на ґрунтовні напрацювання, у цій сфері є ще низка невирішених моментів, зокрема недостатньо уваги приділено практичним аспектам формування доходів державного бюджету України в умовах військового часу, а також відсутні чіткі рекомендації щодо ефективних шляхів їх оптимізації. Саме тому, на сучасному етапі, коли Україна переживає надзвичайно динамічний період у формуванні бюджетних надходжень і шукає шляхи підтримки

національної економіки, тема дослідження доходів Державного бюджету та їх розвитку в умовах воєнного стану стає особливо актуальною.

Мета і завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи – дослідити процес мобілізації доходів Державного бюджету України у військовий час та запропонувати ефективні методи щодо оптимізації цього процесу.

Досягнення мети передбачає вирішення *таких завдань*:

- розкрити соціально-економічну сутність, призначення, методи та джерела формування доходів державного бюджету;
- дослідити нормативно-правове регламентування та класифікацію доходів державного бюджету в Україні
- проаналізувати індикатори і показники, що характеризують доходи Державного бюджету України та їх особливості у воєнний час;
- провести аналіз динаміки та структури доходів Державного бюджету України;
- надати оцінку факторів впливу на мобілізацію доходів Державного бюджету України в умовах війни;
- дослідити зарубіжний досвід механізму мобілізації доходів державних бюджетів в умовах воєнних конфліктів
- обґрунтувати проблеми формування доходів Державного бюджету України та напрями їх максимізації.

Об'єктом дослідження є доходи Державного бюджету України.

Предметом дослідження є процес формування та розвитку доходів Державного бюджету України в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи було застосовано ряд методів: класифікація та систематизація для розробки та вдосконалення концепцій; конкретизація та абстракція для глибшого розуміння сутності доходів бюджету; узагальнення для визначення загальних принципів та методів; комплексний та системний аналізи для опрацювання даних; порівняльний аналіз для вивчення тенденцій та динаміки показників; графічні методи для візуалізації

результатів, а також експертне оцінювання для отримання кваліфікованих висновків.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів дослідження має важливе значення для забезпечення фінансової стабільності та підтримки економічної стійкості країни. Результати кваліфікаційної роботи можуть бути застосовані у розробці нових стратегій щодо підвищення ефективності надходження доходів до бюджету, оптимізації фіскальної політики, а також укріплення економічної безпеки України в умовах непростих викликів сучасності.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-законодавчі акти України, наукові розробки провідних учених й економістів, матеріали міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, річні звіти Міністерства фінансів України, статистичні дані та звіти рейтингових агентств, Internet-ресурси та результати власних досліджень.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

1.1. Соціально-економічна сутність, призначення, методи та джерела формування доходів державного бюджету

Важливу роль у фінансовій системі будь-якої країни відіграє бюджет, слугуючи основним інструментом для реалізації її фінансової політики, розподілу ресурсів та стимулювання економічного розвитку. Через бюджет відбувається фінансування державних програм, соціальних витрат, оборонних потреб та інфраструктурних проєктів, що в сукупності формують економічне середовище країни та впливають на її стабільність і зростання [17, с. 159].

В українській економічній думці поняття «бюджет» трактується за економічним, матеріальним змістом та за формою прояву (рис. 1.1).

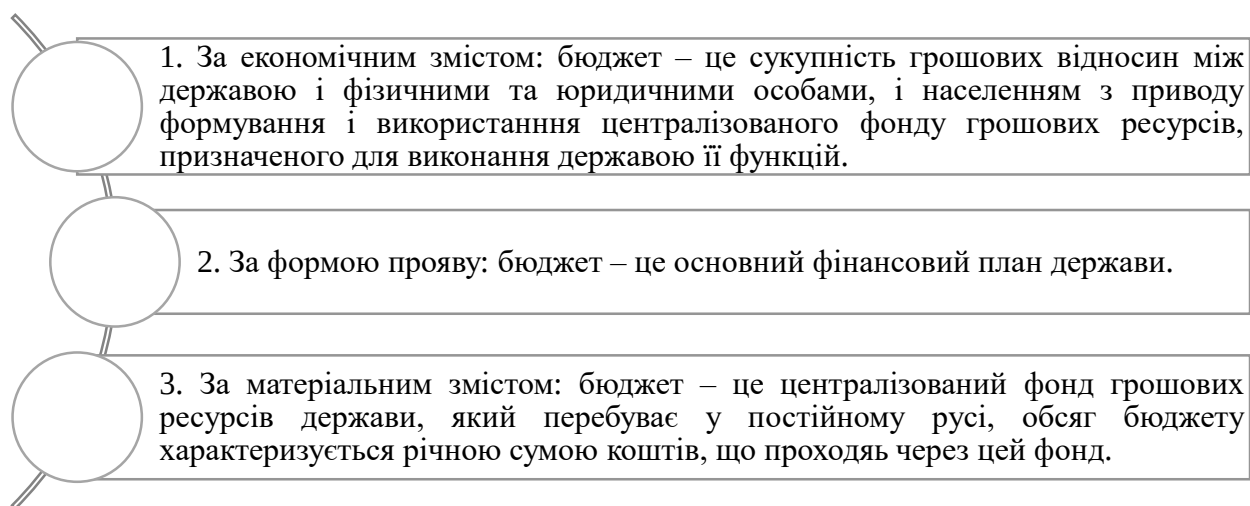

Рисунок 1.1 – Позиції трактування поняття «бюджет» [39, с. 10]

Деякі вчені вважають, що важливо розглядати економічний та юридичний аспекти цієї категорії. Так, В.Г. Дем'янишин, О.П. Кириленко, З.М. Лободіна стверджують, що бюджет можна розглядати як централізований фонд грошових коштів та систему економічних відносин, за допомогою яких розподіляється ВВП і формуються централізовані фонди. Таким чином, як економічна категорія,

бюджет відображає фінансові відносини, пов'язані з утворенням і використанням централізованого фонду грошових ресурсів держави [8, с. 11].

Дослідниця Г.В. Миськів пропонує розглядати поняття «бюджет» з різних точок зору. По-перше, це матеріальний аспект, який описує бюджет як документ, що об'єднує доходи й видатки держави або місцевого самоврядування. По-друге, адміністративний погляд вбачає бюджет як попередній план доходів і видатків. По-третє, бухгалтерський аспект розглядає бюджет як зведену таблицю за класифікацією доходів і видатків. Політичний аспект розглядає бюджет як засіб легітимізації формування та використання фінансових ресурсів. Соціальний аспект бюджету описує його як інструмент впливу на соціальне життя країни [23, с. 9].

Таким чином, державний бюджет являє собою централізований фонд грошових коштів, що знаходиться в розпорядженні уряду з метою фінансування державного апарату, забезпечення потреб збройних сил, а також реалізації соціальних і економічних програм. Він виступає як основний інструмент в руках держави для втілення стратегічних цілей та задоволення потреб суспільства, гарантуючи соціальний захист і сприяння економічному розвитку.

Оснoву державного бюджету країни складають доходи, основним призначенням яких є забезпечення фінансування державних програм та витрат, реалізація соціальних зобов'язань перед громадянами, підтримка економічного розвитку країни, а також зміцнення її обороноздатності та безпеки [19, с. 131].

Доходи державного бюджету відіграють вирішальну роль у низці ключових сфер економічного та соціального розвитку країни, зокрема:

- розподіл валового внутрішнього продукту (ВВП) – виступають основним інструментом для розподілу ВВП, фінансуючи соціальні ініціативи, інвестиції в громадське добро та інші ключові аспекти життя держави;
- керування соціально-економічним прогресом – використовуючи асигнування з бюджету, держава направляє розвиток або стримує зростання окремих галузей економіки, здійснюючи регуляторний вплив;

– моделювання економічної структури – в залежності від того, куди спрямовуються бюджетні кошти, уряд має можливість формувати структуру виробництва та регулювати обсяги споживання та попиту усередині країни;

– регуляція прибутковості бізнесу – за допомогою податкової політики та інших інструментів, уряд впливає на прибутковість підприємств, стимулюючи або ж обмежуючи їхню діяльність у певних секторах економіки [38, с. 273].

У науковій літературі представлена досить велика кількість підходів до трактування поняття «доходи державного бюджету», що зумовлено різноманітністю його аспектів та багатогранністю функцій у економічній системі. Так, у табл. 1.1 наведені окремі підходи серед науковців та дослідників до трактування даного поняття.

Таблиця 1.1 – Підходи до трактування «доходи державного бюджету»

Автор	Визначення поняття «доходи державного бюджету»
В.М. Федосов, С.І. Юрій	Сукупність податкових, неподаткових та інших надходжень до бюджету на безповоротній основі, залучення яких передбачено чинним законодавством України.
В.М. Опарін	Кошти, що надходять на безповоротній основі у постійне користування державі та забезпечують стабільність формування бюджету й фінансування його видатків.
В.І. Оспіщева	Частина національного доходу, що підлягає централізації до бюджетів різних рівнів у державі.
Л.О. Першко, М.Б. Ріппа	Сукупність грошових надходжень до централізованого фонду фінансових ресурсів країни, що використовуються для виконання ключових функцій та завдань держави.
П.І. Юхименко, Л.Л. Лазебник	Частина обсягу централізованих фінансових ресурсів країни, які врегульовані її відповідними нормативними актами і необхідні для виконання функцій і завдань.
В.Г. Дем'янишин, О.П. Кириленко, З.М. Лободіна	Частина фінансових ресурсів країни, що створюється у процесі розподілу й перерозподілу ВВП та зосереджуються у бюджеті для забезпечення економічних і соціальних потреб населення.
М.В. Тарасюк, О.С. Сироветник	Економічні відносини, які виникають між державою та юридичними і фізичними особами в процесі формування бюджету держави.
А.С. Глущенко	Об'єктивне економічне явище, пов'язане із сукупністю економічних відносин щодо розподілу і перерозподілу ВВП для формування централізованого фонду грошових коштів держави.

Джерело: сформовано автором на основі . [11, с. 143; 8, с. 251; 26, с. 114; 46, с. 202; 30, с. 96; 42, с. 94; 45, с. 170; 50, с. 230]

Таким чином, за сутністю доходи бюджету, з одного боку є результатом розподільчих процесів, а з іншого – об'єктом подальшого розподілу коштів централізованого грошового фонду на окремі цільові фонди відповідно до функцій держави.

Розгляд різних інтерпретацій доходів державного бюджету дозволяє їх класифікувати за окремими критеріями:

- кошти, які держава використовує для забезпечення своїх функцій;
- частина національного доходу та валового внутрішнього продукту;
- форму економічних взаємовідносин між державою та різними економічними агентами [42, с. 94].

Доходи бюджету формуються під впливом економічних змін та інших факторів, постійно коригуючись з урахуванням актуальних макроекономічних тенденцій. Враховуючи це, виокремлюють наступні принципи формування бюджетних доходів: фіскальна оптимальність, економічна ефективність та соціальна рівність (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Принципи формування доходів державного бюджету [4, с. 49]

Принципи	Характеристика
Фіскальна оптимальність	Досягнення такого балансу в формуванні доходів державного бюджету, при якому максимізується ефективність збору податків та інших надходжень з мінімізацією негативного впливу на економіку. Це означає, що податкове навантаження розподіляється справедливо і не стримує економічне зростання, дозволяючи державі ефективно збирати необхідні кошти без зайвого тиску на бізнес та населення.
Економічна ефективність	Ресурси, залучені через бюджетні доходи, використовуються з максимальною вигодою для економіки країни. Це передбачає раціональне використання кожної гривні бюджетних коштів таким чином, щоб сприяти зростанню ВВП, забезпечити стабільність економічного середовища та стимулювати розвиток ключових секторів. Податкова політика та інші механізми збору доходів повинні бути спрямовані на підтримку інвестицій, інновацій та підприємництва.
Соціальна рівність	Справедливе розподілення податкового тягара серед усіх верств населення, з особливою увагою до забезпечення соціального захисту вразливих груп. Цей принцип вимагає, щоб податкова система була прогресивною, тобто більш високий податковий тягар лягав на плечі тих, хто має більшу платоспроможність, тим самим зменшуючи економічну нерівність та сприяючи розподілу благ.

В Україні існують такі методи формування державних доходів: від продуктивної діяльності (державні послуги та підприємницька діяльність державного сектору національної економіки); від майна, майнових прав, а також внаслідок використання державних ресурсів та утідь; податкові надходження до бюджетів різних рівнів управління; позичені державою кошти через систему державного кредиту; емісійний дохід держави (рис. 1.2).

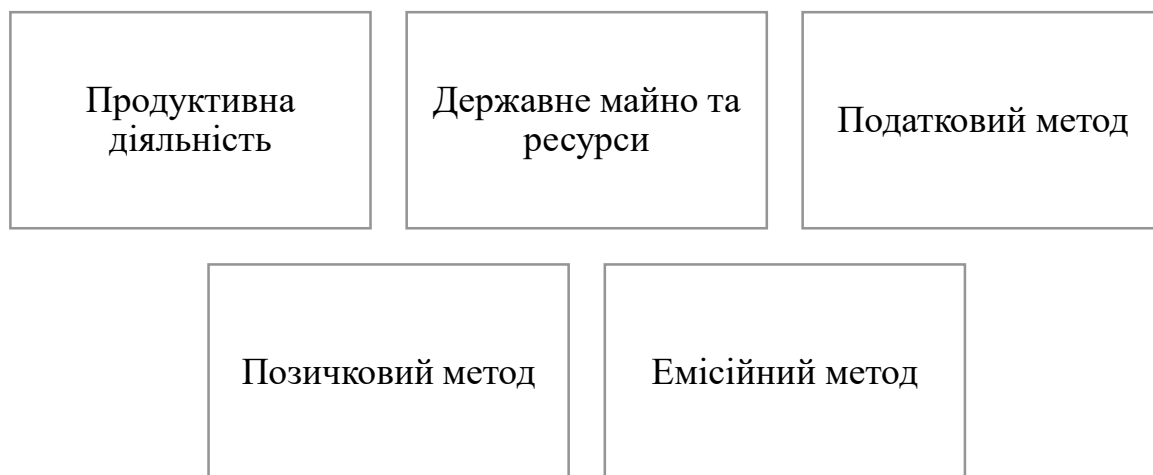

Рисунок 1.2 – Методи формування доходів державного бюджету [44, с. 298]

1. Доходи від продуктивної діяльності формуються за рахунок здійснення державою різних видів господарської діяльності, що включає надання державних послуг, а також підприємницьку діяльність у державному секторі національної економіки. Це можуть бути доходи від державних підприємств, установ та організацій, які надають платні послуги населенню або іншим суб'єктам господарювання.

2. Доходи від майна, майнових прав, а також внаслідок використання державних ресурсів та угідь походять від власності держави на майно та майнові права, включаючи орендну плату за використання державних земель, вод, лісів та інших природних ресурсів. Вони також можуть включати доходи від ліцензування, концесій або продажу прав на видобуток корисних копалин.

3. Основу державних доходів складають податкові надходження, які включають податки та збори, що сплачуються громадянами, підприємствами та іншими організаціями. Це можуть бути прямі податки (наприклад, податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств) та непрямі податки (ПДВ, акцизні збори та інші).

4. Позичені державою кошти через систему державного кредиту включають кошти, отримані державою через випуск державних облігацій, залучення кредитів від міжнародних фінансових організацій (наприклад, МВФ, Світового банку, ЄБРР) та інші форми запозичення. Ці кошти залучаються з

метою фінансування дефіциту державного бюджету або конкретних інвестиційних проєктів.

5. Емісійний дохід виникає в результаті випуску (емісії) грошової маси, який регулюється центральним банком країни. Цей вид доходу використовується дуже обережно, оскільки неконтрольоване збільшення грошової маси може призвести до інфляції. Він може застосовуватися для покриття тимчасових фінансових потреб держави або стимулювання економічної активності в країні [50, с. 230].

Основним внутрішнім джерелом формування доходів є ВВП та національне багатство. Так, ВВП країни виступає як основа для формування доходів бюджету через податкові та неподаткові надходження, отримані від діяльності економічних суб'єктів. Національне багатство включає накопичені матеріальні цінності та розвідані природні ресурси. Це джерело активізується при необхідності покриття дефіциту ВВП або використання надлишків природних ресурсів.

Окрім цього, зовнішніми джерелами формування доходів державного бюджету є:

- прямий перерозподіл, тобто репарації або інші прямі трансферти від інших країн;
- залучення коштів через міжнародні позики або фінансову допомогу від міжнародних фінансових інститутів;
- оподатковування експортно-імпоротної діяльності (митні платежі);
- користь від валютних операцій, в тому числі від різниці між офіційними та ринковими курсами валют;
- вплив світових цін на товари на міжнародний перерозподіл ресурсів, забезпечуючи доходи від торгівлі товарами, виробництво яких є більш вигідним у певних країнах (рис. 1.3) [8, с. 261].

Всі ці методи та джерела дозволяють державі формувати необхідні доходи для здійснення своїх функцій та забезпечення соціально-економічного розвитку.

Внутрішні джерела	• ВВП: доходи, сформовані внаслідок економічної діяльності в країні. • Національне багатство: доходи від використання природних ресурсів, державного майна.
Зовнішні джерела	• Міжнародні кредити та позики. • Міжнародна допомога та гранти. • Доходи від міжнародної торгівлі та регулювання валютних операцій.

Рисунок 1.3 – Джерела формування доходів державного бюджету [8, с. 261]

Таким чином, доходи державного бюджету становлять фундаментальну категорію фінансової системи країни, що відображає процеси збору та розподілу фінансових ресурсів між різними секторами економіки для забезпечення її стабільного функціонування та розвитку. Вони слугують важливим інструментом реалізації державної політики, спрямованої на досягнення соціальної справедливості, економічного зростання та макроекономічної стабільності.

1.2. Нормативно-правове регламентування та класифікація доходів державного бюджету в Україні

Процес формування доходної частини Державного бюджету стоїть у центрі фінансової системи України і регламентується комплексом законодавчих актів та нормативних документів. Для забезпечення цього процесу застосовуються такі ключові документи як Конституція України; Бюджетний кодекс України; спеціалізований Закон про Державний бюджет України на поточний рік; інші законодавчі акти, котрі керують бюджетними процесами, як визначено в статті 1 Бюджетного кодексу; регуляторні акти Уряду, розроблені та прийняті відповідно до положень Бюджетного кодексу та іншого законодавства, а

також нормативно-правові документи, що виходять від органів виконавчої влади на основі Бюджетного кодексу та спрямовані на реалізацію законів [15, с. 93].

Конституція України встановлює фундаментальні принципи формування доходів бюджетної системи країни та окреслює ключові напрями бюджетної політики. Згідно з нею, процес збору та розподілу бюджетних доходів має здійснюватися у рамках правового поля, бути відкритим для громадського контролю та забезпечувати збалансованість фінансів держави [21].

Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» охоплює ключові аспекти бюджетної політики держави, встановлює основні параметри доходів і видатків, а також норми, що регулюють міжбюджетні відносини, державне боргове зобов'язання, соціальні стандарти та інші фінансові показники. Відповідно до цього Закону, доходи державного бюджету визначені у сумі 1768451156,3 тис грн, з яких доходи загального фонду складають 1596619758,3 тис грн, а спеціального – 171831398 тис грн. Видатки бюджету заплановані у сумі 3309047585,4 тис грн. Встановлено граничний обсяг дефіциту бюджету на рівні 1571486858 тис грн [32].

Бюджетний кодекс України є основним законодавчим актом, що регулює бюджетні відносини в державі. Він встановлює правила формування, розгляду, затвердження та виконання державного бюджету, принципи бюджетної системи, права та обов'язки суб'єктів бюджетного процесу, а також механізми бюджетного контролю та відповідальності за порушення бюджетного законодавства.

Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу України, доходи бюджету – податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, власні надходження бюджетних установ, плату за надання адміністративних послуг) [7].

Відповідно до ст. 9 Бюджетного кодексу України, доходи державного бюджету України поділяються на (рис. 1.4):

1. Податкові надходження, які охоплюють загальнодержавні та місцеві податки і збори, встановлені відповідно до законодавства.

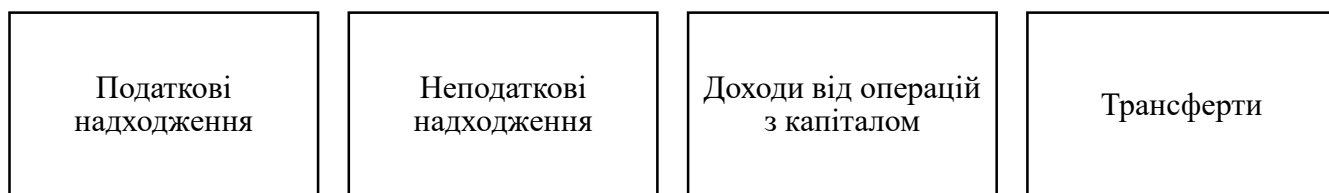

Рисунок 1.5 – Класифікація доходів державного бюджету України

Джерело: сформовано автором на основі [7]

2. Неподаткові надходження, до яких відносяться доходи від державного майна, підприємницької діяльності, адміністративні збори та інші неподаткові внески.

3. Доходи від операцій з капіталом, що включають прибутки від продажу капітальних активів та інші капітальні доходи.

4. Трансферти, які представляють собою безповоротні кошти, отримані від інших урядових структур, міжнародних організацій або інших держав [7].

Відповідно до ст. 13 Бюджетного кодексу України, державний бюджет України формується із загального та спеціального фондів.

Загальний фонд формується з усіх доходів держави, окрім тих, які мають спеціальне цільове призначення і тому зараховуються до спеціального фонду. Отже, загальний фонд включає основну масу доходів і видатків, не маючи специфічного цільового призначення, що дозволяє використовувати кошти для фінансування загальних потреб держави, а спеціальний фонд формується з коштів, що мають конкретне цільове призначення.

Спеціальний фонд містить доходи з чітко визначеним цільовим призначенням, в тому числі власні надходження бюджетних установ, і покриває витрати, прямо пов'язані з цими доходами. Крім того, в спеціальному фонді ведеться кредитування з цільовим спрямуванням та фінансування відповідно до цільових надходжень.

Власні надходження бюджетних установ, що додаються до коштів спеціального фонду, включають доходи від плати за послуги та інші джерела. Вони поділяються на групи залежно від джерела надходжень, які можуть бути використані для покриття витрат за основною діяльністю установи, організації

додаткової діяльності, утримання майна, його ремонт та придбання, а також для покриття інших потреб.

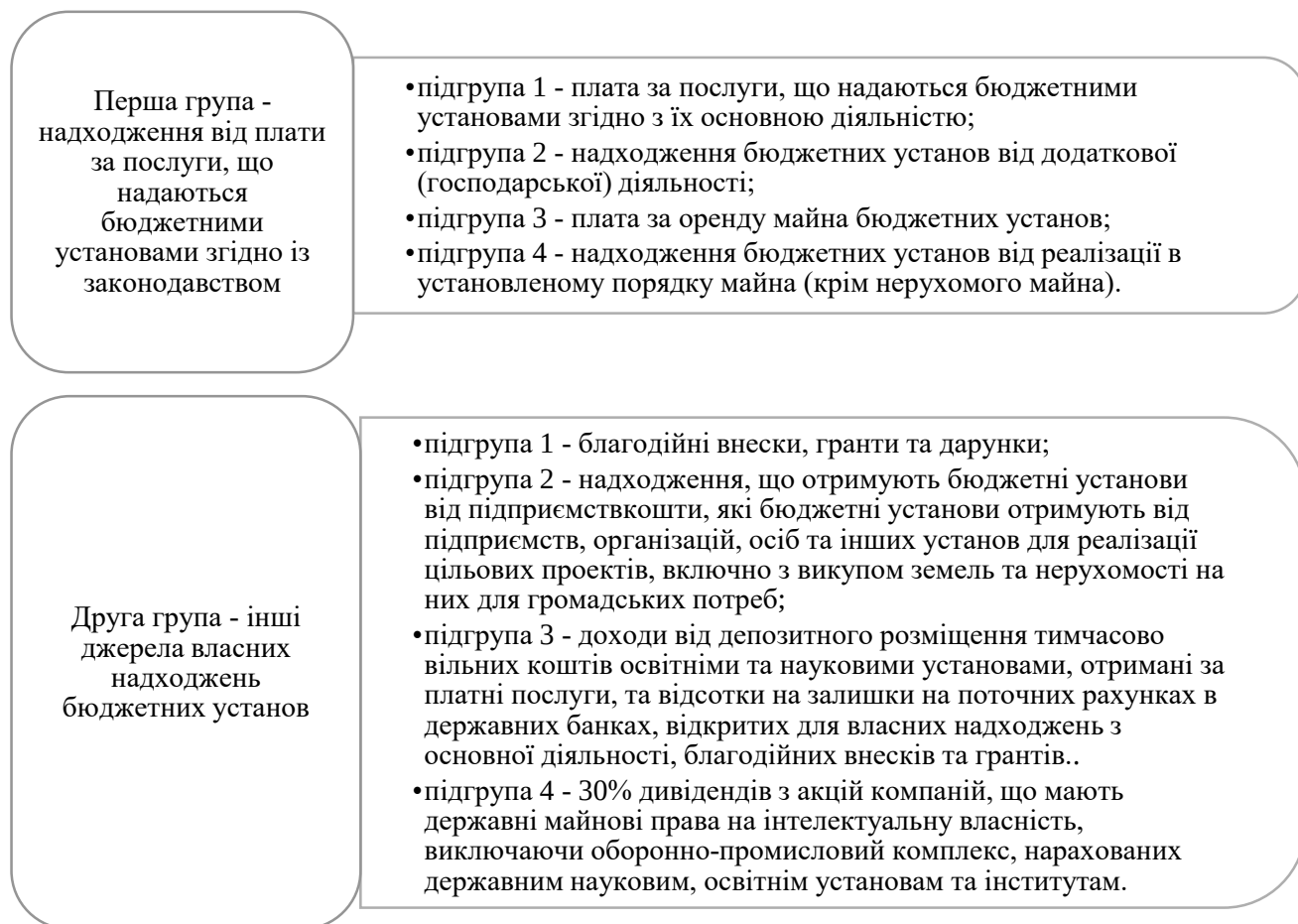

Рисунок 1.6 – Групи власних надходжень бюджетних установ

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Відповідно до ст. 29 Бюджетного кодексу України, до доходів Державного бюджету України включаються доходи бюджету, за винятком тих, що закріплені за місцевими бюджетами, а саме:

1) податок на доходи фізичних осіб становить 25% у більшості регіонів України, за винятком Києва та Севастополя. Для території міста Києва ставка податку підвищується до 60%;

2) податок на доходи фізичних осіб від оподаткування пасивних доходів у вигляді процентів на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, процентів на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці, що сплачується (перераховується) відповідно до Податкового кодексу України;

3) військовий збір;

- 4) збір з одноразового (спеціального) добровільного декларування;
- 5) 90% податку на прибуток підприємств (окрім податку на прибуток державних підприємств, що зараховується в повному обсязі до загального фонду державного бюджету);
- 6) рентна плата за: спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування (37%); спеціальне використання води (45%); користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (70%); користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (95%);
- 7) податок на додану вартість;
- 8) акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) та з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції);
- 9) ввізне та вивізне мито;
- 10) особливі види мита та сезонне мито;
- 11) рентна плата за транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами територією України;
- 12) рентна плата за транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України [7];
- 13) рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України;
- 14) 45% екологічного податку (крім податків, що справляються за викиди в атмосферне повітря двоокису зі стаціонарних джерел та за радіоактивні відходи, включно з їх тимчасовим зберіганням понад ліцензійний термін, які повністю перераховуються до спеціального фонду держбюджету);
- 15) єдиний податок, платником якого є електронний резидент (е-резидент);
- 16) частина чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до державного бюджету відповідно до закону, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у

статутних капіталах яких є державна власність (крім надходжень, віднесених до підгрупи 4 другої групи власних надходжень бюджетних установ);

17) кошти, що відповідно до Закону України «Про Національний банк України» перераховуються Національним банком України;

18) плата за розміщення тимчасово вільних коштів державного бюджету (за винятком випадків, коли освітні установи професійного, фахового та вищого рівнів розміщують на депозитах свої тимчасово вільні бюджетні кошти, зароблені від комерційної діяльності, за умови, що їм це дозволено законодавством);

19) кошти, отримані закордонними дипломатичними установами України як плата за розміщення належних їм бюджетних коштів на поточних рахунках іноземних банків;

20) платежі, пов'язані з перебуванням Чорноморського флоту РФ на території України, відповідно до Угоди про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України 28 травня 1997 року;

21) платежі, пов'язані з виконанням Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом РФ про участь РФ в розвитку соціально-економічної сфери м. Севастополя та інших населених пунктів, в яких дислокуються військові формування Чорноморського флоту РФ на території України;

22) кошти від санкцій (штрафи, пеня тощо), що застосовуються відповідно до законодавства;

23) плата за надання адміністративних послуг;

24) адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень [7];

25) 85% плати за доступ до інформації з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, громадських організацій, а також 85% плати за видачу даних з інших національних реєстрів, керованих центральними органами виконавчої влади, відповідальними за ведення правової політики та організацію державної реєстрації актів цивільного стану, реєстрації прав на нерухомість, а також реєстрації юридичних і фізичних осіб-підприємців;

26) плата за скорочення термінів надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також плата за надання інших платних послуг, пов'язаних з такою державною реєстрацією;

27) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності;

28) адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

29) плата за сертифікацію оператора системи передачі електричної енергії, оператора газотранспортної системи;

30) збори за підготовку до державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються прав автора на твір;

31) плата за видачу дозволів на право ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

32) збір за видачу спеціальних дозволів на користування надрами та кошти від продажу таких дозволів;

33) плата за видачу, переоформлення, продовження строку дії дозволів на користування ресурсами нумерації;

34) плата за державну реєстрацію джерел іонізуючого випромінювання (реєстраційний збір) [7];

35) плата за оформлення посвідчення закордонного українця;

36) кошти, отримані за вчинення консульських дій на території України, а також кошти, отримані за вчинення консульських дій за межами України;

37) 50% виконавчого збору, стягнутого органами державної виконавчої служби;

38) надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим державним майном;

39) єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон України;

- 40) портовий (адміністративний) збір;
- 41) плата за виконання митних формальностей митними органами поза місцем розташування цих органів або поза робочим часом, установленим для них;
- 42) кошти від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду, скаргів, які є пам'ятками історії та культури, майна, одержаного державою в порядку спадкування чи дарування;
- 43) кошти від реалізації надлишкової космічної техніки військового та подвійного призначення;
- 44) кошти від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, нерухомого військового майна ЗСУ та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів та інших державних органів;
- 45) відрахування від суми коштів, витрачених на рекламу тютюнових виробів та/або алкогольних напоїв у межах України;
- 46) 20% надходжень до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях;
- 47) плата за подання скарги щодо процедур закупівлі до органу оскарження;
- 48) кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівлі / спрощеної закупівлі як забезпечення їх тендерної пропозиції/пропозиції учасника спрощеної закупівлі, які не підлягають поверненню таким учасникам, у частині здійснення закупівель за рахунок коштів державного бюджету [7];
- 49) кошти, отримані від переможця процедури закупівлі/спрощеної закупівлі під час укладення договору про закупівлю як забезпечення виконання такого договору, які не підлягають поверненню учаснику, у частині здійснення закупівель за рахунок коштів державного бюджету;
- 50) кошти від реалізації продуктів утилізації твердого ракетного палива;
- 51) плата за надання державних гарантій та кредитів (позик), залучених державою, і плата за користування кредитами (позиками), залученими державою;

52) плата за користування кредитом з державного бюджету;

53) відсотки за користування пільговим довгостроковим державним кредитом, наданим молодим сім'ям та саодиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла;

54) збори на обов'язкове державне пенсійне страхування, що відповідно до закону сплачуються при поданні ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів на клеймування державним пробірним клеймом до казенних підприємств пробірного контролю та під час набуття права власності на легкові автомобілі, з операцій придбання (купівлі-продажу) нерухомого майна, з користування та надання послуг мобільного зв'язку;

55) 90% концесійних платежів щодо об'єктів державної власності;

56) одноразова фіксована плата, визначена концесійним договором, та кошти, що надійшли у результаті реалізації забезпечення конкурсної пропозиції відповідно до умов концесійного конкурсу (якщо вони не повертаються учаснику), щодо об'єктів державної власності;

57) кошти від реалізації дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, отримані державною установою, уповноваженою на здійснення операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням [7];

58) 80% коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок державного бюджету, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50% коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

59) 90% коштів від використання (реалізації) частини виробленої продукції, що залишається у власності держави відповідно до угод про розподіл продукції, та/або коштів у вигляді грошового еквівалента такої державної частини продукції;

60) 10% коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної та комунальної власності; кошти від продажу

земельних ділянок сільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності після розмежування земель державної та комунальної власності, 10% коштів від викупу земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності;

61) кошти, отримані від секретаріату ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ або іншої міжнародної організації за участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки;

62) надходження в рамках програм бюджетної підтримки Європейського Союзу;

63) гранти на бюджетну підтримку від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій (включаючи гранти за досягнення індикаторів результативності);

64) кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів;

65) інші доходи, які у встановленому порядку зараховуються до загального фонду державного бюджету [7].

Джерелами формування доходної частини спеціального фонду Державного бюджету України є:

1) акцизний податок з вироблених в Україні пального і транспортних засобів та з ввезених на митну територію України пального і транспортних засобів;

2) ввізне мито на нафтопродукти і транспортні засоби та шини до них;

3) ввізне мито, яке сплачується при розміщенні суден у митний режим тимчасового ввезення з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами;

4) судовий збір та надходження від звернення застави у дохід держави;

5) плата за ліцензії у сфері діяльності з організації та проведення азартних ігор і за ліцензії на випуск та проведення лотерей;

6) плата за проїзд автомобільними дорогами транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, вагові або габаритні параметри яких перевищують нормативні;

7) 80% надходжень до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях;

8) плата за проїзд платними автомобільними дорогами загального користування державного значення, крім випадків будівництва (нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту) та подальшої експлуатації відповідної автомобільної дороги загального користування на умовах концесії, якщо це передбачено умовами концесійного договору;

9) 50% надходжень від адміністративно-господарських штрафів за порушення законодавства про автомобільний транспорт та 50% надходжень від адміністративних штрафів за правопорушення;

10) концесійні платежі, що сплачуються у разі будівництва та експлуатації автомобільних доріг загального користування на умовах концесії;

11) 10% концесійних платежів щодо об'єктів державної власності;

12) реєстраційний внесок щодо об'єктів державної власності, що сплачується відповідно до Закону України «Про концесію»;

13) плата за використання автомобільних доріг загального користування транспортними засобами з повною масою 12 т і більше;

14) 30% грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності;

15) 15% плати за надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також 15% плати за одержання інформації з інших державних реєстрів, держателем яких є центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики та центральний орган виконавчої влади [7];

16) екологічний податок, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи накопичені) та/або за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк;

17) екологічний податок, що справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення;

18) 30% плати за надання адміністративних послуг уповноваженими органами Міністерства внутрішніх справ України;

19) кошти, отримані відповідно до ст. 8 Закону України «Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки» (включаючи надходження заборгованості минулих років за цими коштами, а також прибуток від інвестування цих коштів у цінні папери, як передбачено ст. 9 цього Закону;

20) збір на соціально-економічну компенсацію ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;

21) власні надходження бюджетних установ (у тому числі наукових установ Національної академії наук України і галузевих академій наук), що утримуються за рахунок державного бюджету, у тому числі орендна плата за користування військовим майном, майном Національної академії наук України і галузевих академій наук, 50% орендної плати за користування іншим майном, що належить бюджетним установам, які утримуються за рахунок державного бюджету;

22) надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву;

23) надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву;

24) кошти від реалізації розвідувальними органами України надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, нерухомого військового майна;

25) надходження в рамках програм допомоги і грантів Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;

26) 50% виконавчого збору, стягнутого органами державної виконавчої служби [7];

27) надходження до Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю;

28) 10% рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення);

29) 26% рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;

30) 40% надходжень від адміністративних штрафів за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі;

31) надходження від продажу прав на використання фільмів і фільмових матеріалів, створених на кошти держбюджету або за державні субсидії, включно з кінопродукцією 1953-1991 рр., виробленою держкіностудіями за рахунок держави;

32) платіж, що сплачується суб'єктом кінематографії за розгляд заяв щодо отримання державних субсидій на виробництво (створення) фільму, телевізійного серіалу, для повернення частини кваліфікованих витрат, здійснених суб'єктом кінематографії при виробництві (створенні) фільму;

33) 50% доходів від прокату чи прав на використання фільму, створеного за державною субсидією (до максимуму половини отриманої субсидії), сплачуються до бюджету упродовж часу дії авторського права, обов'язок належить як суб'єктам кінематографії з держпідтримкою, так і особам, що набули права на фільм;

34) 45% рентної плати за спеціальне використання води без її вилучення з водних об'єктів для потреб гідроенергетики (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення);

35) інші доходи, визначені законом про Державний бюджет України.

У разі встановлення нового виду доходів держбюджету законом, їх направлення до загального або спеціального фонду визначатиметься Законом про Державний бюджет України до моменту внесення змін до цього Кодексу. Закон про Державний бюджет України може відносити на відповідний бюджетний період окремі види доходів загального (спеціального) фонду бюджету України або їх частину до спеціального (загального) фонду бюджету України [7].

Через введення воєнного стану в Україні відбулись зміни у бюджетних процедурах, що вплинули на формування і розподіл доходів як у центральному,

так і в місцевому бюджетах. На час воєнного стану особливо критичною стає потреба у забезпеченні стабільних надходжень до державного та місцевих бюджетів для задоволення термінових потреб населення та забезпечення неперервної роботи бюджетної системи.

Вже до початку повномасштабної війни були закладені основи для адаптації бюджетного процесу до воєнних умов, передбачаючи перехід на пряме управління виконанням бюджету. Перше введення воєнного стану в незалежній Україні мало місце в 2018 році на термін одного місяця в десяти областях на фоні атаки на українські військові кораблі та захоплення моряків у Азовському морі, що спонукало до реакції з боку тодішнього президента П. Порошенка. Однак, повномасштабний воєнний стан був оголошений по всій країні 24 лютого 2022 року відповідно до указу Президента № 64/2022 [1, с. 23].

Під час воєнного стану процедури бюджетування адаптуються, надаючи перевагу прискореним діям і зменшенню кількості учасників, задіяних у прийнятті рішень. Українське бюджетне законодавство включає специфічні норми, що активуються при оголошенні воєнного стану, зокрема, збільшення розмірів резервного фонду уряду, який не обмежений певною сумою. До оголошення воєнного стану резервний фонд становив 1% від загального обсягу видатків державного бюджету. Під час воєнного стану його величину встановлює уряд за узгодженням з Верховним Головнокомандувачем ЗСУ, формуючи фонд із коштів, економії видатків та кредитування державного бюджету [34, с. 32].

Система оподаткування також зазнала важливих змін, що вплинули на формування доходної частини державного бюджету. Зазвичай, зміни до Податкового кодексу приймалися до 25 липня року, що передувало бюджетному, з подальшим введенням у дію з нового року. Однак, у воєнний час зміни до податкової політики вносяться частіше, включаючи податкові стимули для підприємництва з метою зниження податкового тиску та сприяння адаптації до сучасних умов, підтримуючи тим самим економіку країни [41, с. 180].

Особливі умови оподаткування було передбачено Законами України: 1) «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів

України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» № 2118-IX; 2) «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120-IX; 3) «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 7190 та інші.

Зміни в законодавстві охоплювали наступне:

1. Введення мораторію на податкові перевірки, за виключенням фактичних та камеральних перевірок у сфері відшкодування ПДВ.

2. Встановлення нульового розміру акцизу на паливо та зниження ставки ПДВ з 20% до 7%, що сприяло стабілізації цін на паливо та забезпеченню транспортування товарів, необхідних для проведення посівної кампанії.

3. Відсутність вимоги подання податкової звітності без застосування штрафів.

4. Відміна фінансових санкцій за порушення у сфері використання касових апаратів, крім операцій з підакцизними товарами [29, с. 65].

5. Звільнення від оподаткування благодійної допомоги на користь Збройних Сил України та підрозділів територіальної оборони.

6. Зниження податкового тиску на бізнес через можливість переходу на спрощену систему оподаткування зі сплатою єдиного податку у 2% від доходу для підприємців з річним доходом до 10 млрд грн, що заміщає сплату податку на прибуток та ПДВ.

7. Для самозайнятих осіб 1 та 2 категорії дозволяється не сплачувати єдиний податок.

8. Платникам ПДВ дозволено формувати податковий кредит на основі первинних документів без необхідності реєстрації податкових накладних у Єдиному реєстрі.

9. На територіях, що знаходяться під окупацією або де тривають бойові дії, скасовано сплату екологічного податку та земельного податку на 2022 і 2023 роки.

10. Самозайнятим особам дозволено не сплачувати ЄСВ за себе за умови, що вони не є суб'єктами обов'язкового соціального страхування, та встановлено мораторій на перевірки ЄСВ.

В умовах воєнного стану роль Закону України «Про Державний бюджет України» адаптується до потреби у внесенні регулярних і часто непланованих змін, оскільки ситуація вимагає оперативного реагування. Вплив Верховної Ради на ключові аспекти держбюджету зменшується, посилюється централізоване управління. Бюджетний період може бути переглянутий, тоді як до війни він розпочинався разом із новим календарним роком.

До початку війни, згідно з Бюджетним кодексом, у випадках, коли доходи чи витрати державного бюджету перевищували або не досягали запланованого рівня більше ніж на 15%, уряд мав право вносити корективи. У воєнний період ця вимога не є строго обов'язковою [43, с. 67].

Ресурси між регіонами перерозподіляються з огляду на військові потреби. В окремих регіонах та громадах діють військові адміністрації. Уряд України, відповідаючи на складну економічну ситуацію та воєнний стан, здійснив переорієнтацію державного бюджету на фінансування військових потреб, соціально важливих та гуманітарних проєктів для підтримки населення та внутрішньо переміщених осіб, а також для забезпечення функціонування критично важливої інфраструктури. В результаті, адаптація бюджетних алокацій у відповідь на воєнні обставини стала ключовою для забезпечення ефективного управління державними фінансами, зосереджуючи зусилля на підтримці ЗСУ, оновленні військового обладнання, підтримці інфраструктури та соціальній допомозі [25].

Таким чином, нормативно-правове регулювання та класифікація доходів державного бюджету в Україні є ключовими компонентами в структурі фінансової системи країни, керованою через комплекс законодавчих та нормативних документів. Цей процес втілює в собі не лише механізми збору та розподілу фінансових ресурсів, а й забезпечує дотримання принципів прозорості, ефективності та відповідальності у фінансуванні державних потреб. У воєнний

період система бюджетного регулювання демонструє високий ступінь адаптивності, переорієнтовуючи фінансові потоки на підтримку оборони та соціального захисту громадян, що підкреслює важливість гнучкості бюджетної політики у відповідь на змінні виклики. Внесені в умовах воєнного стану законодавчі зміни в податкову систему та процедури бюджетування сприяють зміцненню економічної стабільності та забезпеченню необхідного рівня фінансової підтримки в критичний час, вказуючи на значну роль державного бюджету як інструменту вирішення нагальних соціально-економічних завдань.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Індикатори і показники, що характеризують доходи Державного бюджету України та їх особливості у воєнний час

Державний бюджет України є ключовим інструментом державної фінансової політики, особливо в умовах війни, коли потреба у ресурсах зростає. Одним з основних індикаторів, що характеризують доходну частину державного бюджету, є відсоткове співвідношення доходів до валового внутрішнього продукту (ВВП). Цей показник дозволяє оцінити, наскільки ефективно країна може мобілізувати фінансові ресурси для покриття нагальних потреб, зокрема на національну безпеку та оборону, які під час війни вимагають значних витрат. Відтак розглянемо динаміку та особливості зміни цього індикатора у період воєнного стану, аналізуючи, як військові дії впливають на фіскальну стійкість та економічну спроможність країни (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка обсягів номінального та реального ВВП України, млн грн [27; 28]

Показники	Номінальний ВВП (в фактичних цінах)	Реальний ВВП (в цінах попереднього року)	Різниця	
			млн грн	%
2013	1408889	1304064	-104825	-7,4
2014	1454931	1410609	-44322	-3,0
2015	1566728	1365123	-201605	-12,9
2016	1979458	1430290	-549168	-27,7
2017	2383182	2034430	-348752	-14,6
2018	2982920	2445587	-537333	-18,0
2019	3558706	3083409	-475297	-13,4
2020	3974564	3675728	-298836	-7,5
2021	4194102	3818456	-375646	-9,0
2022	5459574	4363582	-1095992	-20,1
2023	6537825	5518062	-1019763	-15,6

За аналізований період (2013-2023 рр.) спостерігається тенденція до щорічного зростання обсягу номінального ВВП з 1 408 млрд грн до 6 537 млрд грн. Загальний обсяг приросту за 2013-2021 рр. становить 287,5%. Однак, у 2022 році, внаслідок повномасштабного вторгнення та російського енергетичного терору, падіння реального ВВП склало 30,3%, а в абсолютному вираженні обсяг реального ВВП склав 4 825 млрд грн. Незважаючи на відновлення економіки у 2023 році, ВВП залишається значно нижчим порівняно з рівнем 2021 року. Це підкреслює тривалі наслідки воєнного конфлікту для економіки України та її фінансової системи.

Згідно з прогнозами НБУ, у 2024 та 2025 роках очікується відновлення стійкого економічного зростання України, з ВВП на рівні 7 085 млрд грн у 2024 році та 8 175 млрд грн у 2025 році. Позитивна динаміка економіки прогнозується завдяки зниженню безпекових ризиків, відновленню виробничих потужностей та активізації внутрішнього попиту (рис. 2.1) [27].

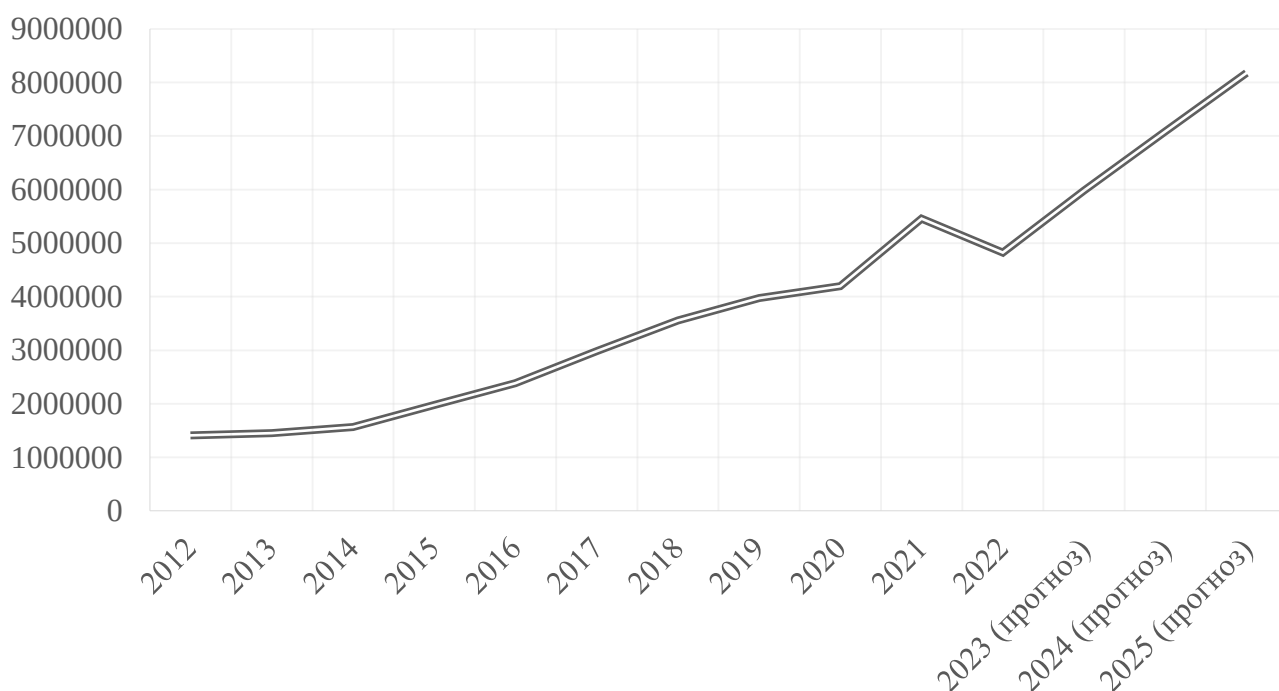

Рисунок 2.1 – Динаміка номінального ВВП України за 2012-2025 рр., млн грн [27]

Одним із основних показників, що відображають кількісні тенденції виконання дохідної частини Державного бюджету України є планові та фактичні показники бюджетних надходжень (рис. 2.2).

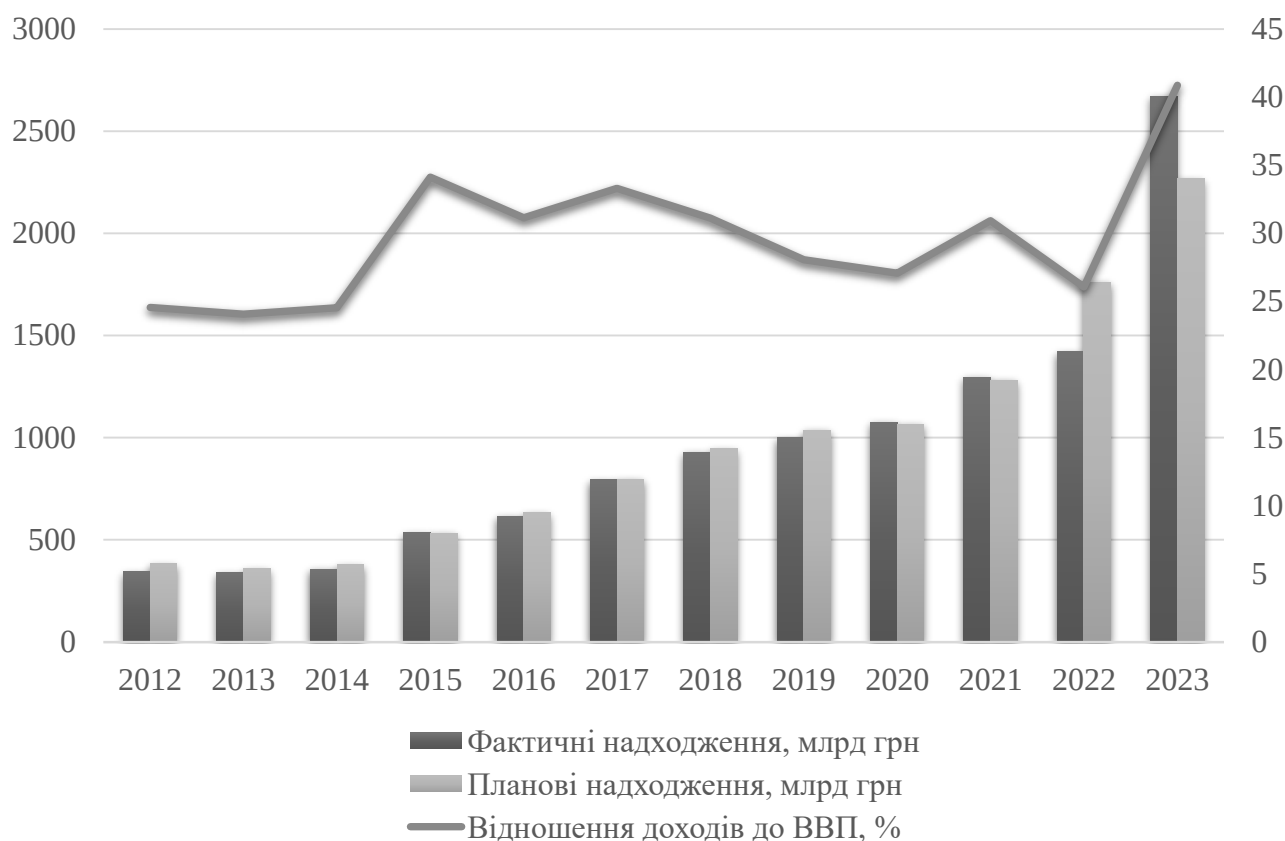

Рис. 2.2. Фактичні та планові надходження доходів державного бюджету за 2012-2023 рр., млрд грн [27]

Як бачимо з рис. 2.2, в цілому фактичні надходження до бюджету зростають з кожним роком, за винятком окремих періодів, коли відбувалося зниження через зовнішні шоки або економічні кризи. З 2012 по 2023 рік загальний обсяг надходжень збільшився майже в вісім разів, що відображає зусилля держави щодо підвищення ефективності податкової системи та збільшення обсягів зборів. Аналізуючи різницю між плановими та фактичними надходженнями, можна зазначити, що значні відхилення спостерігаються в роки великих економічних та політичних потрясінь. Це відображає реакцію державного бюджету на зовнішні шоки та важливість адаптації бюджетної політики до швидкозмінних умов.

Співвідношення доходів до ВВП знаходилось в діапазоні 24-34%, свідчаючи про те, що держава мобілізувала достатньо коштів для виконання своїх функцій. У 2022 році співвідношення знизилось до 26,05% через падіння реального ВВП, а у 2023 році різко зросло до 40,87% завдяки збільшенню

військової допомоги від міжнародних партнерів; введенню нових податків та акцизів; покращенню адміністрування податків.

Важливо зазначити, що різке зростання співвідношення доходів до ВВП у 2023 році не є стійким трендом. Після закінчення війни очікується зменшення військової допомоги та акцизних надходжень, що може призвести до зниження цього показника.

Проаналізуємо динаміку виконання державного бюджету України – бюджету війни в розрізі доходної та видаткової її частин за останні 10 років, а також покажемо динаміку дефіциту (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Виконання державного бюджету України за 2012-2023 рр., млн грн [27]

Роки	Доходи		Видатки		Кредитування		Сальдо (дефіцит бюджету)	
	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП
2012	346054,0	24,56	395681,5	28,08	3817,7	0,27	-53445,2	-3,79
2013	339180	24,07	403403	28,63	484,7	0,03	-64707,6	-4,59
2014	357084	24,54	430218	29,57	4919,3	0,34	-78052,8	-5,36
2015	534695	34,13	576911	36,82	2950,9	0,19	-45167,5	-2,88
2016	616275	31,13	684743	34,59	1661,6	0,08	-70130,2	-3,54
2017	793265	33,29	839244	35,22	1870,9	0,08	-47849,6	-2,01
2018	928108	31,11	985842	33,05	1514,3	0,05	-59247,9	-1,99
2019	998279	28,05	1072892	30,15	3437	0,10	-78049,5	-2,19
2020	1076017	27,07	1288017	32,41	5096,1	0,13	-217096,1	-5,46
2021	1296853	30,92	1490259	35,53	4531,4	0,11	-197937,4	-4,72
2022	1422396	26,05	2648423	48,51	-3326	-0,06	-1226027,7	-22,46
2023	2671998	40,87	4014418	61,40	-9309,5	-0,14	-1333110,7	-20,39

З табл. 2.2 бачимо, що у 2023 році доходи державного бюджету України значно зросли та склали 2 671 млрд грн або 40,87% ВВП. Касові видатки державного бюджету також продемонстрували ріст, досягнувши 4 014 млрд грн або 61,4% ВВП. Це зумовило формування дефіциту бюджету на рівні 1 333 млрд грн. Така ситуація вказує на продовження тенденції збільшення видатків держави, що пов'язано з потребами у фінансуванні соціальних програм та інфраструктурних проєктів, а також з викликами, спричиненими зовнішніми та внутрішніми чинниками [Мінфін]. Проілюструємо отримані дані на рис. 2.3.

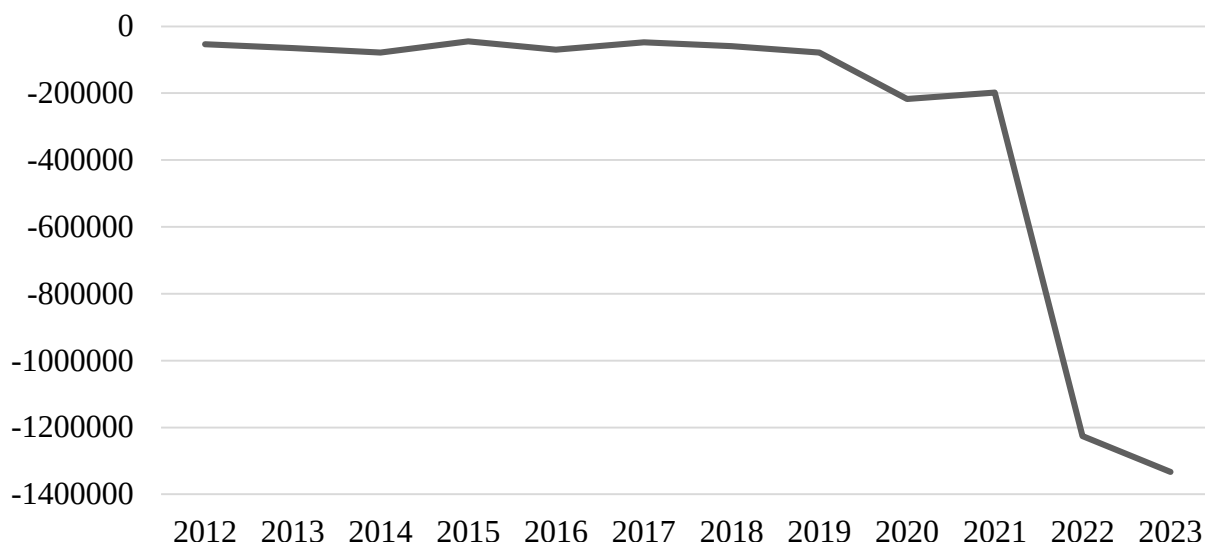

Рисунок 2.3 – Дефіцит держбюджету України за 2012-2023 рр., млн грн [27]

З рис. 2.3 бачимо, що доходи, отримані у 2023 році, були недостатніми для покриття видаткової частини. Дефіцит державного бюджету фінансувався переважно за рахунок іноземних грантів та іноземних кредитів, монетарного фінансування НБУ та військових облігацій. Така ситуація посилює залежність країни від зовнішнього фінансування, що може накладати обмеження на майбутнє фінансове планування та реалізацію довгострокових стратегій розвитку.

Відбулося зменшення перерозподілу ВВП через державний бюджет, а це означає, що більше коштів залишається у бізнесу та громадян (рис. 2.4).

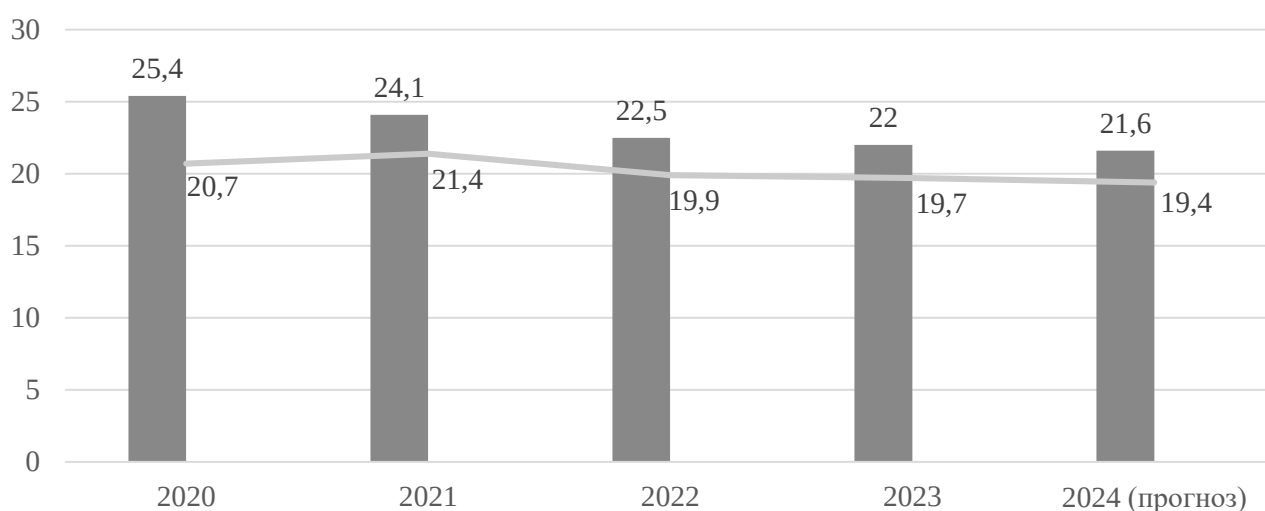

Рисунок 2.4 – Перерозподіл ВВП через доходи державного бюджету (без врахування міжбюджетних трансфертів) [27]

Також, доцільно відзначити, що з табл. 2.1 простежується розбіжність між зростанням величини номінального та реального ВВП, причиною якої є високі темпи інфляції, що характеризує зміни загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання (рис. 2.5).

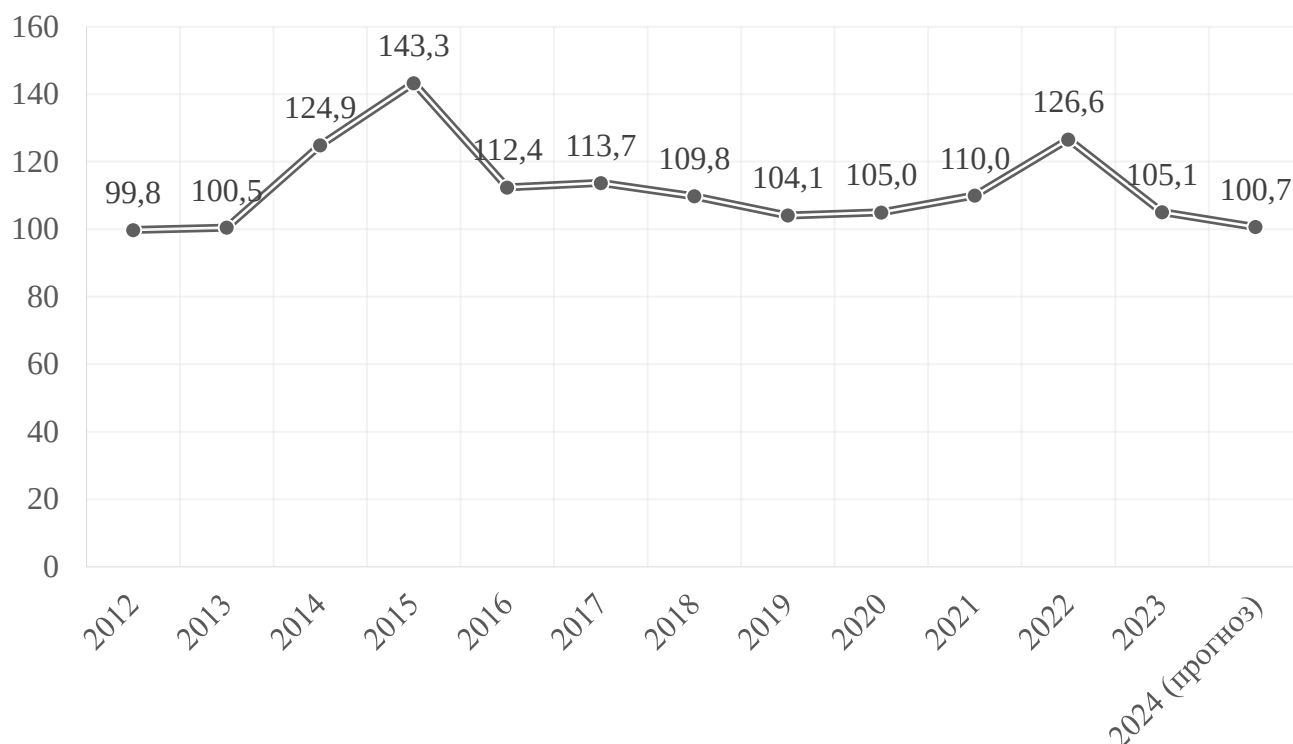

Рисунок 2.5 – Динаміка індексу інфляції в Україні за 2012-2024 рр., % [28]

Доцільно відзначити, що динаміка індексу інфляції на протязі 2012-2023 рр. є досить неоднорідною. Так, найбільшого піку цей показник зазнав в 2015 р. – 143,3%, а найменшого – 99,8% в 2012 р. У 2023 році індекс інфляції в Україні становив на рівні 2020 року – 105,1%. За прогнозами НБУ у 2024 році індекс інфляції очікується на рівні 100,7%. Це може сприяти стабілізації доходів бюджету та зменшенню ризиків, пов’язаних з інфляційними коливаннями.

Величина сукупного державного боргу на протязі 2015-2023 рр. значно перевищувала розмір, передбачений граничним правилом (60% ВВП), що діяло до повномасштабного вторгнення (рис. 2.6). Проте, відповідно до статті 18 Бюджетного кодексу України внаслідок війни, дія цього фінансового правила була тимчасово призупинена [7].

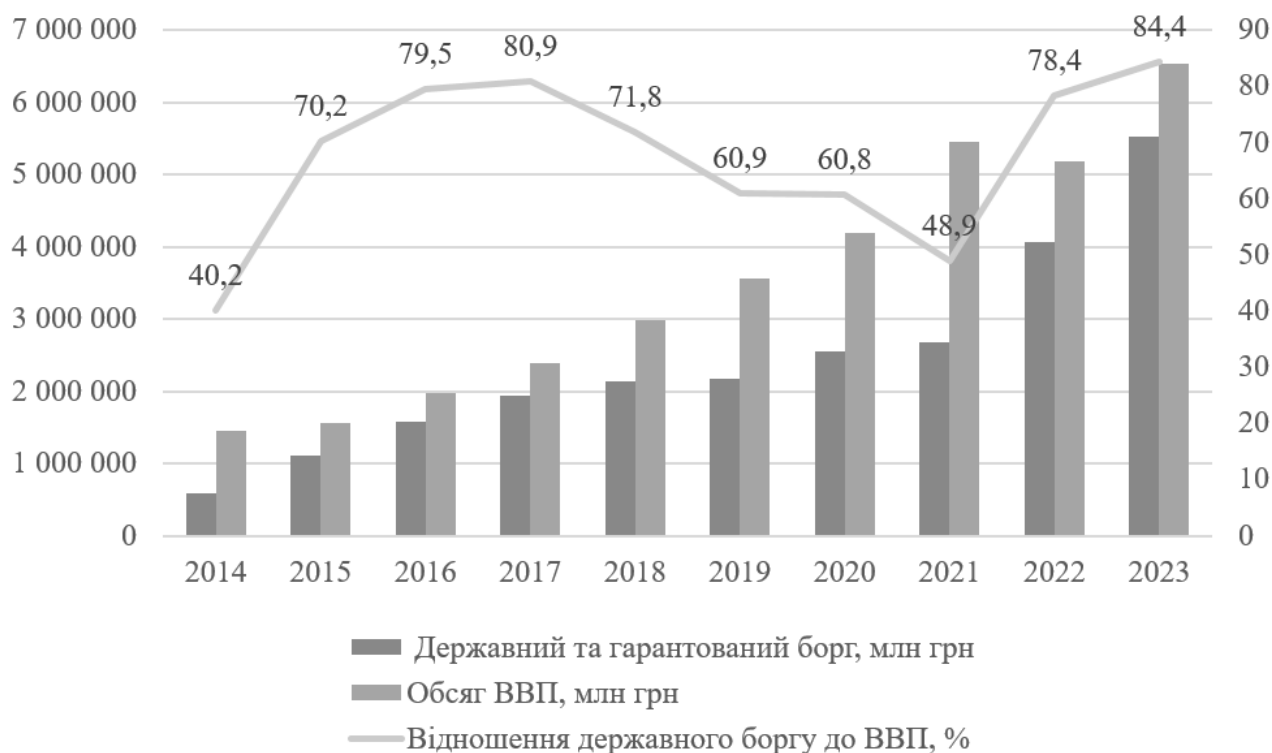

Рисунок 2.6 – Відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП за 2014-2023 рр., % [27]

Значне збільшення державного боргу України протягом 2015-2023 років, особливо під час та після повномасштабного вторгнення, мало прямий вплив на доходи державного бюджету. Підвищені темпи зростання державного боргу, які в деякі роки значно перевищували темпи приросту ВВП, призвели до збільшення відсотків, які країна мусить сплачувати за свої борги, тим самим зменшуючи частку бюджету, доступну для інших витрат. Зокрема, високе відношення державного боргу до ВВП, яке у 2023 році сягнуло 84,4%, вказує на збільшену фінансову залежність держави від зовнішніх і внутрішніх запозичень, обмежуючи фінансовий простір для реагування на внутрішні потреби та інвестиції в розвиток. Прогноз на 2024 рік показує різке збільшення відносної величини державного боргу до рівня 115,4%, що може свідчити про продовження фінансових викликів і необхідність рефінансування або реструктуризації боргу [27].

Досліджуючи структуру державного боргу України на протязі 2014-2023 рр. можемо відзначити, що основу складає саме зовнішній борг (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Структура державного та гарантованого державою боргу України [27; 28]

Роки	Зовнішній борг		Внутрішній борг	
	млн грн	Частка, %	млн грн	Частка, %
2014	300 076,1	51,2	286 044,9	48,8
2015	612 137,2	55,6	489 025,8	44,4
2016	1 043 124,1	66,3	529 894,9	33,7
2017	1 241 015,6	64,3	688 743,4	35,7
2018	1 375 103,5	64,2	766 910,5	35,8
2019	1 399 318,6	64,5	769 218,4	35,5
2020	1 569 129,4	61,5	982 794,6	38,5
2021	1 619 949,9	60,6	1 051 880,1	39,4
2022	2 747 217,7	67,5	1 324 466,3	32,5
2023	3 863 010,0	69,9	1 656 500,0	30,1

Станом на 31 грудня 2023 року державний та гарантований державою борг України становив 5 519,51 млрд грн, або 145,32 млрд дол США, в тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 3 863,01 млрд грн (69,99% загальної суми державного та гарантованого державою боргу), або 101,71 млрд дол США; державний та гарантований державою внутрішній борг – 1 656,50 млрд грн (30,01%) або 43,61 млрд дол США.

Державний борг України становив 5 188,09 млрд грн (94,00% загальної суми державного та гарантованого державою боргу), Гарантований державою борг України становив 331,41 млрд грн (6,00%), в тому числі: гарантований державою зовнішній борг – 262,62 млрд грн (4,76%); гарантований державою внутрішній борг – 68,80 млрд грн (1,25%) [27].

В цілому, проблема росту боргового навантаження України зумовлена динамічним ростом зовнішньої частини державного боргу, яка в результаті зумовлює збільшення валютних затрат щодо обслуговування боргових зобов'язань та генерує додаткові ризики для девальвації національної грошової одиниці.

У структурі державного та гарантованого державою боргу України за 2023 рік основу складає заборгованість перед зовнішніми кредиторами, яка включає зобов'язання за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку, позиками від міжнародних фінансових організацій та іноземних урядів, а також комерційні позики (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Структура державного та гарантованого державою боргу України (за типом кредитора) за 2019-2023 рр., млрд грн [27]

	2019	2020	2021	2022	2023
Внутрішній борг	838,85	1 032,95	1 111,60	1 461,89	1 656,50
1. Заборгованість за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку	831,57	1023,12	1 077,64	1 399,82	1 594,09
2. Заборгованість перед банківськими та іншими фінансовими установами	7,28	9,83	33,96	62,07	62,41
Зовнішній борг	1159,44	1 518,93	1 560,46	2 613,56	3 863,01
1. Заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій	483,05	664,97	649,25	1 291,38	2 413,18
2. Заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	38,59	43,9	40,75	182,66	264,1
3. Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків, інших іноземних фінансових установ	67,39	96,52	80,25	97,65	98,31
4. Заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку	527,53	660,22	666,6	884,31	922,44
5. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	42,89	53,33	123,61	157,56	164,99

За 2023 рік загальна заборгованість України перед міжнародними фінансовими організаціями склала 2 413,18 млрд грн, що є значною частиною зовнішнього боргу країни (рис. 2.7).

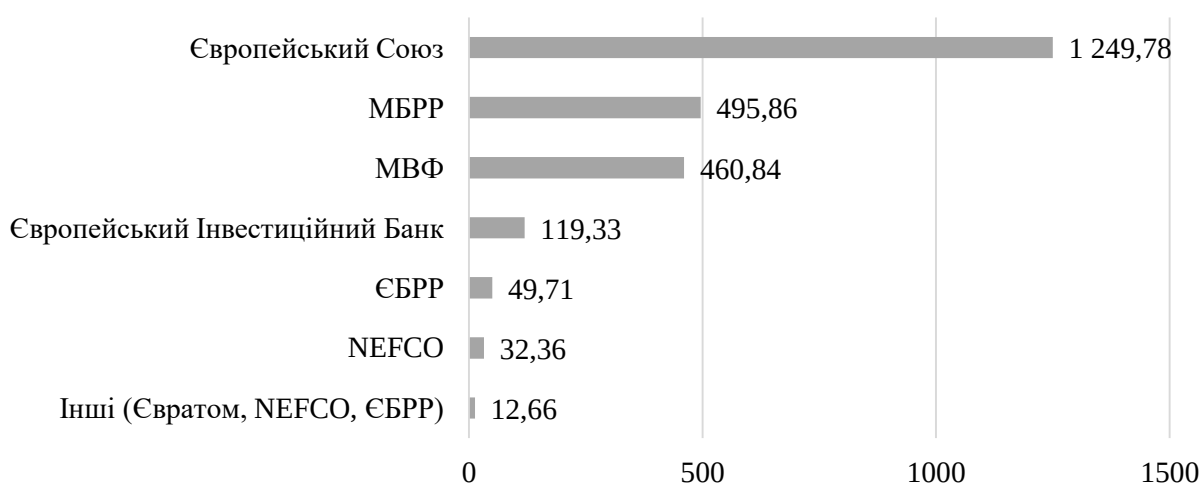

Рисунок 2.7 – Структура заборгованості за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій у 2023 році, млрд грн [27; 3, с. 57]

Найбільшу частку цієї заборгованості становлять позики від Європейського Союзу та Міжнародного банку реконструкції та розвитку, які разом складають майже 78% від усіх зобов'язань перед МФО. Це вказує на тісну фінансову інтеграцію України з міжнародними донорськими організаціями і на важливість цих відносин для підтримки економічної стабільності країни.

Постійне зростання як державного, так і гарантованого державою боргу, ставить перед Україною значні виклики. Зокрема, це відчувається через зростаючий борговий тиск на державний бюджет, який виражається у збільшенні виплат за борговими зобов'язаннями (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Витрати на погашення та обслуговування державного боргу та їх вплив на державний бюджет і ВВП України за 2018-2023 рр. [27]

Вид витрат	Роки					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Витрати на погашення державного боргу, млрд грн, в тому числі:	234,5	345,2	386,52	441,09	449,72	436,45
- на погашення внутрішнього боргу	166,9	261,4	240,06	343,38	401,93	369,66
- на погашення зовнішнього боргу	67,6	83,8	146,46	97,71	47,79	66,79
2. Витрати на обслуговування державного боргу, млрд грн, в тому числі:	116,3	119,9	125,35	150,63	156,85	248,37
- на обслуговування внутрішнього боргу	75,0	74,3	76,56	99,98	117,9	199,85
- на обслуговування зовнішнього боргу	41,3	45,6	48,79	50,65	38,95	48,52
2. Всього витрат (на погашення та обслуговування), млрд грн, в тому числі:	350,8	465,1	511,87	591,71	606,56	684,83
- за внутрішнім боргом	241,9	335,7	316,62	443,35	519,83	569,52
- за зовнішнім боргом	108,9	129,4	195,25	148,36	86,73	115,31
Частка платежів за державним боргом у витратах бюджету, %	28,7	32,7	37,4	38,7	37,1	41,3
Частка відсоткових виплат за боргом у видатках бюджету, %	11,8	11,2	9,3	9,8	8,9	10,4
Відношення платежів за державним боргом до ВВП, %	9,9	11,7	13,2	14,3	13,2	14,9
Відношення відсоткових виплат за боргом до ВВП, %	3,3	3,0	3,3	3,6	3,1	3,8

Отримані дані з табл. 2.5 чітко демонструють постійне зростання як державного, так і гарантованого державою боргу України протягом 2018-2023 рр.,

що негативно впливає на державний бюджет, адже збільшує витрати на його обслуговування. У 2023 році ці витрати сягнули 684,83 млрд грн (проти 350,8 млрд грн у 2018 році), що становить 41,3% видатків бюджету. Це свідчить про збільшення боргового навантаження та потребу в більших бюджетних асигнуваннях для виконання боргових зобов'язань. Відзначимо, що це значна сума, яка могла б бути спрямована на інші пріоритетні напрямки, такі як освіта, охорона здоров'я або інфраструктура.

Більша частина витрат на обслуговування державного боргу припадає на внутрішній борг (569,52 млрд грн у 2023 році). Витрати на погашення внутрішнього боргу зросли з 166,9 млрд грн у 2018 році до 369,66 млрд грн у 2023 році. Зростання витрат на обслуговування внутрішнього боргу з 75 млрд грн у 2018 до 199,85 млрд грн у 2023 році також відображає збільшення обсягів та вартості внутрішнього боргу. Це свідчить про те, що Україна залежна від внутрішніх кредиторів, таких як банки та населення.

На погашення зовнішнього боргу було спрямовано з 67,6 млрд грн у 2018 до 66,79 млрд грн у 2023, при цьому витрати на обслуговування знизились з 41,3 млрд грн до 48,52 млрд грн, що може свідчити про перефінансування або зміну умов боргових інструментів.

Частка платежів за державним боргом у витратах бюджету зросла з 28,7% у 2018 до 41,3% у 2023, що підкреслює зростаючий вплив боргових обов'язків на загальні державні витрати. Частка відсоткових виплат за боргом у видатках бюджету показує змінну динаміку, зниження до 8,9% у 2022 році та збільшення до 10,4% у 2023 році.

Відношення платежів за державним боргом до ВВП та відношення відсоткових виплат до ВВП також зросли, що свідчить про зростаючий тягар боргу на економіку країни. Так, відношення платежів за державним боргом до ВВП досягнуло 14,9% у 2023 році. Це свідчить про те, що Україна витрачає значну частину свого ВВП на обслуговування боргу.

Проілюструємо динаміку видатків державного бюджету на погашення та обслуговування державного боргу (рис. 2.8).

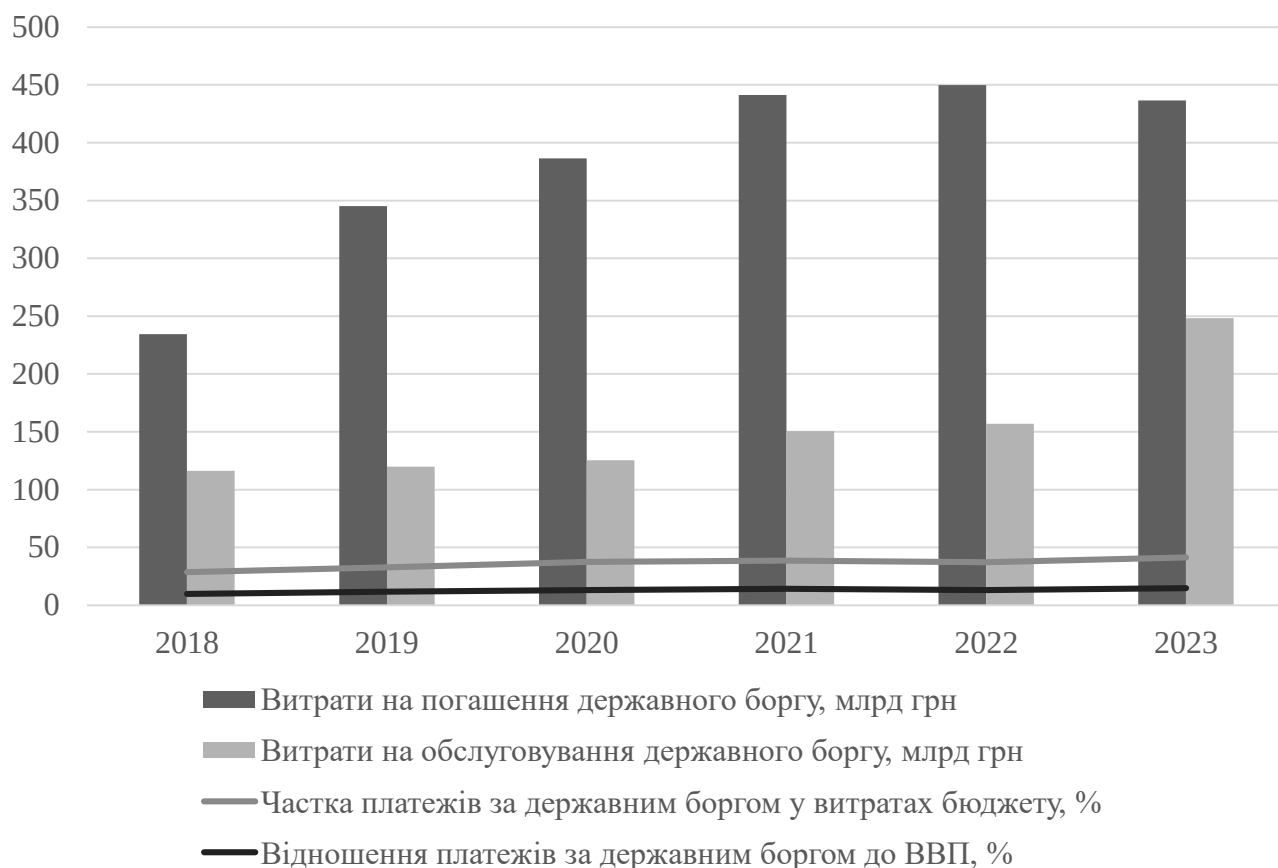

Рисунок 2.8 – Динаміка видатків на погашення та обслуговування державного боргу України за 2018-2023 рр., млрд грн [27; 28]

Таким чином, за 2013-2023 рр. динаміка доходів державного бюджету України демонструє значні коливання, що відображають вплив внутрішніх та зовнішніх шоків, зокрема військових конфліктів і економічних криз. Хоча в цілому обсяги бюджетних надходжень зросли, значне збільшення державного боргу вносить додаткові виклики, оскільки значна частина бюджетних ресурсів витрачається на обслуговування цього боргу, що обмежує можливості держави щодо фінансування інших критично важливих напрямків, таких як оборона, соціальний захист, освіта та охорона здоров'я. Це вимагає від держави не тільки реформування податкової системи та підвищення ефективності збору податків, але й активізації зусиль по залученню інвестицій, покращенню інвестиційного клімату та стимулюванню економічного зростання.

2.2. Аналіз динаміки та структури доходів Державного бюджету України

З початком повномасштабної війни в Україні вагомих змін зазнала інституційна архітектура фіскальної політики країни. Роль податкових надходжень як найважливішого джерела формування доходів Державного бюджету України зменшилася, а грантів від урядів іноземних джерел та міжнародних фінансових організацій – суттєво зросла.

Динаміка доходної частини Державного бюджету України за 2018-2023 рр. представлена на рис. 2.6.

Таблиця 2.6 – Динаміка доходів Державного бюджету України за 2018-2023 рр., млрд грн [27]

Вид надходжень	Роки					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Податкові надходження	753,816	799,776	851,116	1107,091	949,764	1203,544
Неподаткові надходження	164,677	186,684	212,947	175,358	346,328	991,602
Доходи від операцій з капіталом	0,658	0,183	0,079	0,329	0,611	0,100
Від органів державного управління	7,306	8,725	10,658	12,576	9,466	42,915
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних й донорських установ	1,465	1,140	1,030	1,290	481,091	433,404
Цільові фонди	0,188	1,771	0,187	0,209	0,136	0,432
Разом	928,108	998,279	1076,017	1296,853	1787,396	2671,998

Аналіз табл. 2.6 дозволяє визначити, що загальні доходи Державного бюджету України виросли з 928,108 млрд грн у 2018 р. до 2671,998 млрд грн у 2023 р., що свідчить про суттєве підвищення бюджетних надходжень протягом зазначеного періоду.

Найбільшу частку у структурі доходів становлять податкові надходження. Цей показник зріс з 753,816 млрд грн у 2018 р. до 1203,544 млрд грн у 2023 р. Видно, що найбільше зростання відбулося між 2020 і 2021 рр., що може бути зумовлено зміною податкової політики або покращенням економічної ситуації в країні. Неподаткові надходження також зросли, особливо помітне збільшення у 2022 та 2023 рр. Це може свідчити про збільшення доходів від державного майна,

зборів та інших неподаткових джерел. Надходження від операцій з капіталом залишаються відносно низькими і нестабільними, що може відображати низьку активність держави у сфері управління капіталовкладеннями або коливання на фінансових ринках. Надходження від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних та донорських організацій мають значне зростання у 2022 р., що може бути зумовлено збільшенням фінансової допомоги внаслідок повномасштабного вторгнення. Доходи від цільових фондів залишаються дуже малими на фоні інших статей і показують незначні коливання.

Загалом, аналіз показує, що доходна частина Державного бюджету України демонструє позитивну динаміку зростання за рахунок збільшення як податкових, так і неподаткових надходжень. Значне збільшення у 2022 і 2023 рр. відзначається в надходженнях від міжнародних організацій і урядів, що зумовлено активізацією зовнішньоекономічної допомоги в регіоні.

Таким чином, формування централізованих фінансових ресурсів в Україні відбувається, в основному, завдяки податковим надходженням. На їх обсяг впливає стан розвитку економіки країни, кількість економічних агентів та їх ділова активність, а також потреби держави щодо перерозподілу ВВП та фінансового забезпечення реалізації державних програм. Тому частка податкових надходжень у доходах державного бюджету впродовж шести останніх років коливалася від 45,04% у 2023 р. до 85,37% у 2021 р. Крім того, спостерігалися і зміни в структурі податкових надходжень до Державного бюджету України (табл. 2.7).

Як бачимо з табл. 2.2 непрямі податки (ПДВ, акцизи, ввізне та вивізне мито) відіграють домінуючу роль у структурі доходів державного бюджету, суттєво перевищуючи прямі податки. Частка ПДВ у загальній структурі податкових надходжень зростає протягом 2018-2023 років, досягнувши 48,3% у 2023 році. Акцизи також мають значну частку в структурі надходжень, коливаючись в межах 9,88% – 15,77% протягом аналізованого періоду. Ввізне та вивізне мито відіграють менш значну роль, їхня частка не перевищує 4% (рис. 2.9).

Таблиця 2.7 – Динаміка структури податкових надходжень до Державного бюджету України впродовж 2018-2023 рр., млн грн [12; 27]

Вид податкових надходжень	Роки					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Податок на доходи фізичних осіб	91741,8	109954	117281,3	137555,2	148427,3	206944,8
Податок на прибуток підприємств	96882,3	107086,3	108695	147751,7	117049,9	143837,1
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	45265,7	46746,9	52475,7	80749,4	85365	60327,7
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	71143,8	69897,1	80449,3	82858,4	60699,1	92583,9
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	47708,6	53460,8	57846,9	79592,8	41653,8	74762,7
ПДВ з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	79130,9	88929,8	126486,6	155774,8	213948	214639,3
ПДВ з імпортованих товарів	295377,3	289760,4	274113,5	380714,4	253053	366158
Ввізне мито	26560,4	29855,4	30203,2	36854,9	23299,9	39600,1
Вивізне мито	516,2	230,6	257,3	1322,3	2946	959,4
Збори на паливно-енергетичні ресурси	-6,2	-0,3	0,7	0,5	-	-
Інші податки та збори	-505,1	3855	3306,2	3916,5	3322,4	3731,1
Разом податкових надходжень	753815,6	799776,0	851115,6	1107090,9	949764,4	1203544,1

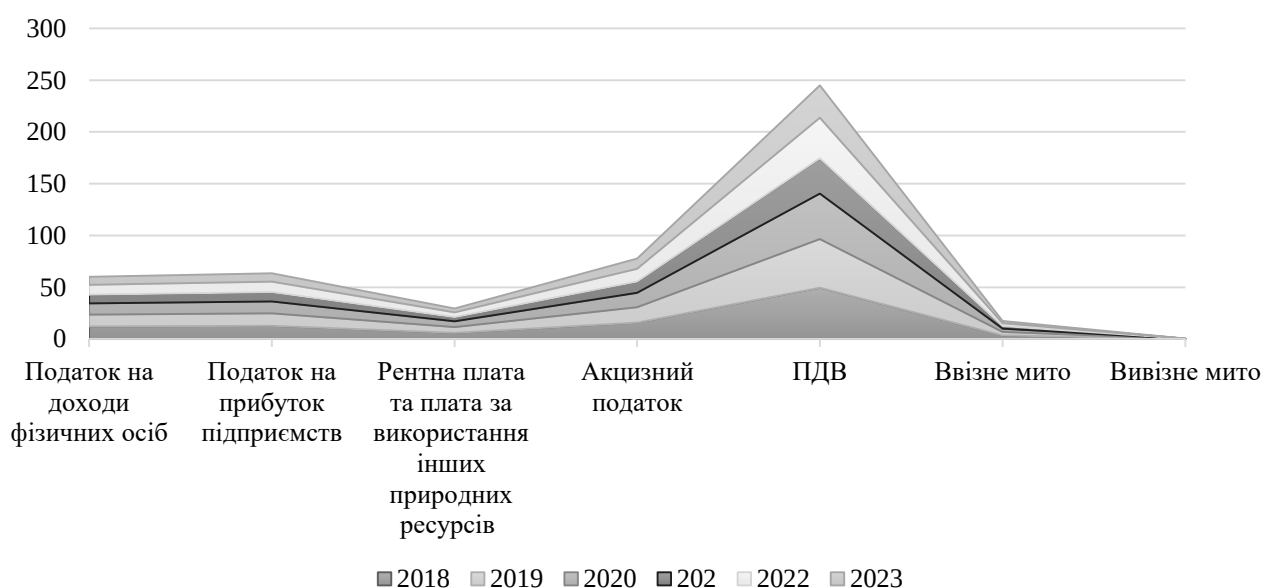

Рисунок 2.9 – Структура податкових надходжень до Державного бюджету України впродовж 2018-2023 рр., % [27]

Податок на доходи фізичних осіб також зростає, але повільніше, ніж непрямі податки (збільшення на 126% за 2018-2023 роки). Податок на прибуток підприємств демонстрував нестабільну динаміку, з падінням у 2020 році та зростанням у 2023 році. Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів збільшились на 33% протягом 2018-2023 років.

Загалом, структура податкових надходжень до державного бюджету України характеризується домінуванням непрямих податків, що свідчить про певну залежність бюджету від споживання. Зростання податкових надходжень протягом 2018-2023 років зумовлене комплексом факторів, зокрема зростанням економіки, інфляцією, змінами в податковому законодавстві та посиленням адміністрування податків.

Проаналізуємо рівень податкового навантаження в Україні за 2015-2023 роки, в тому числі за різними складовими податкової системи (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Розподіл податкового навантаження за типом бази оподаткування в Україні за 2015-2023 рр., % [16; 27]

Показник	Роки								
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Рівень бюджетного податкового навантаження, %	35,6	32,1	33,8	32,1	29,2	28,8	33,3	34,1	34,6
Рівень податкового навантаження на працю, %	19,7	13,2	15,2	15,1	15,7	16,7	17,2	20,5	22,8
Рівень податкового навантаження на капітал, %	5,6	5,3	5,0	5,2	4,6	4,6	5,8	4,7	4,9
Рівень податкового навантаження на споживання, %	20,4	17,8	19,1	17,3	14,9	15,3	17,2	14,2	14,5
Коефіцієнт податкового навантаження загальний, %	47,4	37,5	40,4	38,5	35,7	37,1	40,8	39,1	39,6

Аналізуючи дані табл. 2.8, можна відзначити, що починаючи з 2015 р. і до 2019 р., спостерігається зниження коефіцієнта загального податкового

навантаження з 47,4% до 35,7%. Це може відображати реформи в податковій системі, спрямовані на зменшення податкового тягара для стимулювання економічної активності. Після зниження в 2019 р., загальне податкове навантаження знову зростає, досягаючи 39,6% у 2023 р., що може вказувати на нові податкові ініціативи або економічні чинники, що впливають на збільшення податків (рис. 2.10).

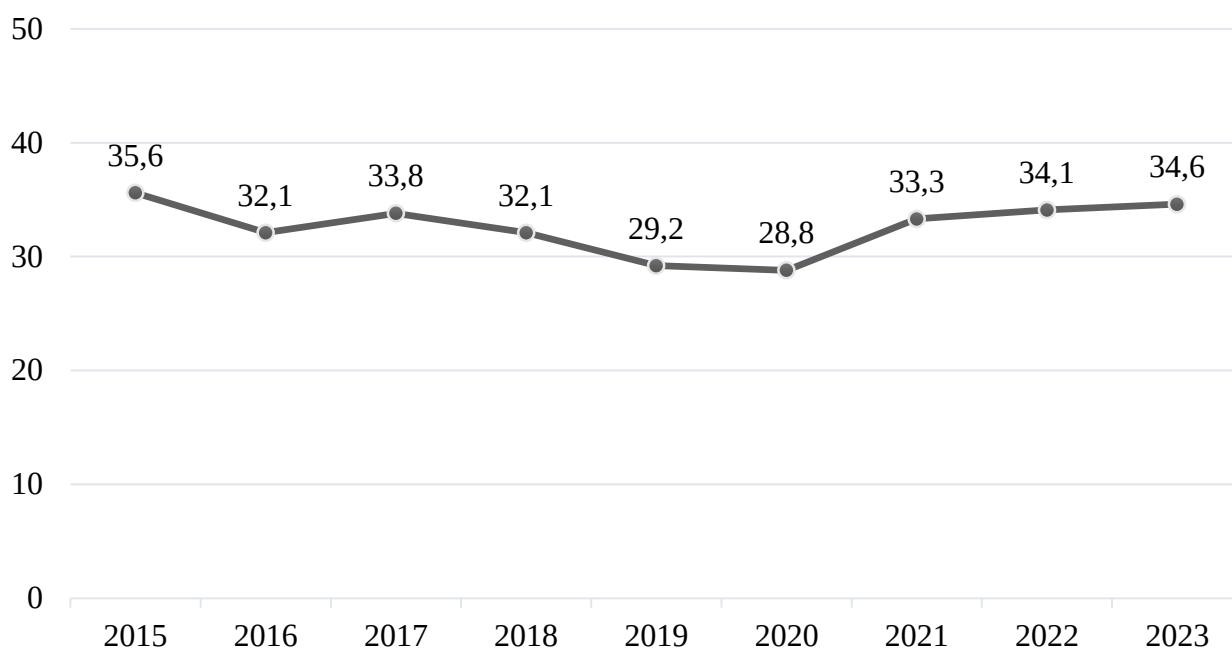

Рисунок 2.10 – Рівень податкового навантаження за 2015-2023 рр., % [27]

Спостерігається відносно висока волатильність навантаження на працю з падінням у 2016 р. до 13,2% і зростанням до 22,8% у 2023 р. Збільшення податкового навантаження на працю може вказувати на зміни у податкових ставках або структурі оподаткування доходів фізичних осіб. Навантаження на капітал залишається відносно стабільним з невеликим коливанням від 4,6% до 5,8%. Стабільність може бути результатом політики, спрямованої на підтримку інвестицій та розвитку підприємств. Навантаження на споживання зазнає зниження до 2019 р., а потім стабілізується та зростає незначно до 14,5% у 2023 р. Зміни можуть відображати зміни в акцизах, ПДВ або інших податках на споживання.

Таким чином, зниження податкового навантаження до 2019 р. може вказувати на заходи уряду по спрощенню податкової системи та зменшенню

податкового тягаря, щоб стимулювати економічне зростання. Зростання податкового навантаження після 2019 р. може бути викликане потребою у збільшенні державних доходів для фінансування державних витрат або відповіддю на економічні кризи.

У структурі неподаткових надходжень найважливішим джерелом є доходи від власності та підприємницької діяльності. У 2023 році вони значно зросли та становили 123 912,4 млн грн. Воєнний стан спонукав до переорієнтації деяких державних та приватних підприємств на виробництво товарів і послуг, необхідних для військових та цивільних потреб, збільшуючи їхню прибутковість і відповідно надходження до бюджету (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Динаміка структури неподаткових надходжень до Державного бюджету України впродовж 2018-2023 рр., млн грн [12; 27]

Вид неподаткових надходжень	Роки					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Доходи від власності та підприємницької діяльності	87170,4	114414,8	119155,9	56021,9	87172,4	123912,4
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	18413,6	10377,8	9772,0	12975,5	8166,1	14257,6
Інші неподаткові надходження	12399,9	15762,6	15038,2	17994,9	16147,0	41025,8
Власні надходження бюджетних установ	46692,6	46129,0	68980,8	88365,7	234842,3	812405,9
Разом неподаткових надходжень	164676,5	186684,2	212946,9	175358,0	346327,7	991601,7

Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності також зазнали коливань, які могли відбити зміну регуляторної політики та введення нових зборів, пов'язаних з воєнним часом, включаючи збори за видачу спеціальних дозволів, зміни у вартості ліцензій тощо, сягнувши 14 257,6 млн грн у 2023 році.

Інші неподаткові надходження зросли у 2023 році до 41 025,8 млн грн, що було пов'язано з активізацією державних механізмів залучення коштів через штрафи, санкції тощо.

Власні надходження бюджетних установ показали неймовірне зростання у 2023 році, досягнувши 812 405,9 млн грн, що відображає значне збільшення

обсягів надання платних послуг державними установами, зокрема у сферах, пов'язаних з обороною, соціальним забезпеченням, охороною здоров'я, відновленням інфраструктури.

Загалом у 2023 році на дохідну частину державного бюджету України суттєво вплинули обставини, пов'язані з триваючим військовим конфліктом. Серед ключових факторів, що обмежили надходження, були:

1. Знищення ключових промислових об'єктів, включаючи нафтопереробні та металургійні заводи, а також інфраструктурні та енергетичні об'єкти.

2. Логістичні складнощі, особливо через блокування пунктів пропуску на кордоні з Польщею, та обмеження на експорт, що призвело до 18% зниження експорту за рік.

3. Відшкодування ПДВ з минулого року на початку 2023 року, зменшивши залишки на 21,3 млрд грн.

4. Звільнення від ПДВ операцій з імпорту природного газу.

5. Збільшення імпорту оборонної продукції, що також було звільнено від оподаткування.

6. Відновлення оподаткування палива акцизним податком та ПДВ та повернення до загальної системи оподаткування для певних категорій підприємств.

7. Зниження світових цін на вуглеводні, зокрема природний газ, що вплинуло на рентні платежі.

8. Збільшення виробництва та попиту на сигарети, незважаючи на зростання акцизів.

9. Безповоротна фінансова допомога від міжнародних партнерів [27].

Внаслідок війни Україна продовжує зазнавати величезних збитків по всіх ланках. У відповідь на ці безпрецедентні труднощі, у 2023 році Уряд вживає надзвичайних заходів для підтримки своєї економіки, соціальної сфери та оборони. Уряд активно адаптує фінансову політику, зокрема через залучення додаткових неподаткових надходжень та міжнародної підтримки, для забезпечення витрат у критичних сферах. Ефективне управління цими ресурсами

є ключовим для забезпечення стійкості та відновлення країни, незважаючи на економічні виклики, спричинені війною.

2.3. Оцінка факторів впливу на мобілізацію доходів Державного бюджету України в умовах війни

Воєнний стан в Україні суттєво змінив умови формування і мобілізації доходів державного бюджету. Цей період характеризується низкою викликів та можливостей, які впливають на фінансову стабільність та здатність країни фінансувати свої потреби, особливо в оборонній сфері та соціальних програмах. Серед ключових факторів, які вплинули на мобілізацію доходів під час війни можна виокремити:

1. Зміна податкової політики. Воєнний стан вимагав оперативного коригування податкової політики для забезпечення достатніх надходжень до бюджету. Зокрема, було введено нові податки і збори, спрямовані на збільшення доходів. Підвищення податкових ставок на деякі види діяльності та товари дозволило частково компенсувати зменшення доходів від інших джерел. Одночасно, податкові канікули та пільги для стратегічних підприємств допомогли підтримати критичну інфраструктуру та виробництво. Значну увагу приділено посиленню податкового адміністрування для мінімізації ухилення від сплати податків. Це включало вдосконалення механізмів контролю та виявлення порушень, а також стимулювання добровільного виконання податкових зобов'язань [10, с. 64].

2. Міжнародна допомога. Війна привела до значного збільшення міжнародної допомоги у формі грантів і позик від міжнародних фінансових організацій, урядів іноземних держав та інших донорів. Ці кошти стали

критичним джерелом фінансування для забезпечення оборонних потреб, відновлення інфраструктури та підтримки соціальних програм. Крім фінансової допомоги, Україна отримала значну гуманітарну допомогу, що включає постачання медичних засобів, продовольства та інших необхідних товарів. Міжнародна спільнота також надала технічну підтримку для відновлення економіки та впровадження реформ. Ефективне використання цієї допомоги потребувало прозорості та звітності, що стало важливим аспектом міжнародної співпраці.

3. Інфляційні процеси. Інфляція, посилена воєнними діями та зовнішньоекономічними шоками, мала значний вплив на доходи бюджету. З одного боку, зростання цін на товари та послуги збільшувало номінальні податкові надходження, особливо від податків на споживання. З іншого боку, висока інфляція підривала реальну купівельну спроможність населення, що негативно впливало на обсяги споживання і, відповідно, на доходи від податків. Інфляція також спричинила зростання витрат на утримання державного апарату та соціальні програми, що вимагало додаткових бюджетних ресурсів. Крім того, інфляційні очікування впливали на інвестиційні рішення підприємств, що могло затримувати відновлення економічної активності.

4. Санкції та блокування торгівельних шляхів. Введені санкції проти агресора та блокування торгівельних шляхів вплинули на обсяги зовнішньої торгівлі, що позначилося на доходах від митних платежів та акцизів. Санкції обмежили експорт та імпорту низки товарів, що призвело до зниження податкових надходжень від цих операцій. Це вимагало адаптації митної політики для зменшення втрат, зокрема шляхом пошуку нових торгівельних партнерів та маршрутів. Водночас, Україна збільшила імпорту військової техніки та обладнання, що потребувало додаткових фінансових ресурсів. Підприємства, які займалися експортом та імпортом, зазнали значних втрат, що відобразилося на їх фінансових результатах і, відповідно, на податкових надходженнях [35].

5. Зміни в структурі внутрішнього попиту та пропозиції. Війна призвела до значних змін у структурі внутрішнього попиту та пропозиції, зокрема

переорієнтації деяких галузей економіки на військове виробництво та виробництво товарів першої необхідності. Це вплинуло на динаміку доходів через зміни у споживчому та інвестиційному попиті. Підприємства, які раніше працювали на експорт або займалися виробництвом споживчих товарів, змушені були адаптуватися до нових умов. Зміни в попиті призвели до перерозподілу ресурсів між галузями, що вплинуло на загальний обсяг податкових надходжень. Крім того, деякі галузі зазнали значних втрат через скорочення внутрішнього попиту та втрату зовнішніх ринків.

6. Руйнування інфраструктури. Руйнування підприємств, доріг, мостів та інших об'єктів інфраструктури призвело до значних втрат економічних можливостей та, як наслідок, до скорочення надходжень до бюджету. Відновлення зруйнованої інфраструктури потребувало значних фінансових ресурсів, що створило додатковий тиск на бюджет. Підприємства, які зазнали руйнувань, були змушені припинити або суттєво скоротити свою діяльність, що призвело до втрати робочих місць та доходів. Це також вплинуло на ланцюги постачань, що знижувало ефективність виробничих процесів. Відновлення інфраструктури стало пріоритетом, оскільки воно є ключовим для відновлення економічної активності та забезпечення нормального функціонування держави.

7. Скорочення виробництва, міграція населення та зростання безробіття. Війна спричинила суттєве скорочення виробництва у багатьох галузях, що вплинуло на обсяги податкових надходжень. Міграція населення, зокрема евакуація з зон бойових дій, призвела до скорочення робочої сили та зниження економічної активності. Зростання безробіття та інфляція також негативно вплинули на доходи бюджету. Безробіття знизило купівельну спроможність населення, що призвело до скорочення податкових надходжень від споживання. Інфляція підвищила витрати на соціальні програми, зокрема допомогу безробітним, що вимагало додаткових бюджетних ресурсів. Це створило додатковий тиск на державний бюджет та вимагало впровадження заходів підтримки для стабілізації економічної ситуації [49, с. 105].

Усі ці фактори разом формують складний фінансовий ландшафт, в якому Україна намагається не тільки впоратися з військовими та економічними викликами, але й забезпечити макроекономічну стабільність та стійке відновлення країни після війни.

Для кількісної оцінки факторів, що впливають на мобілізацію доходів Державного бюджету України в умовах війни, використаємо кореляційний аналіз, який дозволяє виявити зв'язки між різними економічними показниками та доходами бюджету. Особливо важливо врахувати зміну економічних умов внаслідок військових дій, що може включати наступні аспекти:

1. Номінальний ВВП. Воєнний стан і бойові дії істотно впливають на виробничі потужності та споживчий попит, що, в свою чергу, впливає на ВВП. Зменшення ВВП може прямо впливати на зменшення податкових надходжень, оскільки економічна активність є основою для генерації податкових доходів. Під час війни руйнування підприємств та інфраструктури знижують виробничі можливості країни. Крім того, зниження внутрішнього попиту через зростання безробіття та міграцію населення також впливає на зменшення ВВП. Зміна структури економіки, спрямована на військове виробництво, може тимчасово підвищити ВВП, але в довгостроковій перспективі економічна активність може знизитися через вичерпання ресурсів та необхідність відновлення зруйнованої інфраструктури.

2. Курс національної валюти. Девальвація гривні може збільшити вартість імпортованих товарів, що веде до зростання доходів від ввізних мит. Проте, це також може спричинити зростання цін та інфляції, негативно впливаючи на реальні доходи населення. Зниження купівельної спроможності населення призводить до зменшення споживчого попиту, що негативно впливає на доходи від податків на споживання. Девальвація може також підвищити вартість обслуговування зовнішніх боргів, що створює додатковий тиск на бюджет.

3. Обсяг експорту та імпорту. Воєнний стан може вплинути на зовнішньоторговельні операції. Зменшення експорту через знищення виробничих потужностей або блокування торгівельних шляхів впливає на доходи від

експортних мит. Водночас, імпорт необхідних товарів, особливо військового призначення, може зростати, впливаючи на доходи від ввізних мит.

4. Індекс споживчих цін (як міра інфляції). Інфляція впливає на купівельну спроможність населення та реальні обсяги споживання, що в свою чергу може вплинути на обсяги зборів з ПДВ та інших споживчих податків. Висока інфляція може також спонукати до збільшення ставок податків, щоб компенсувати зменшення реальних доходів бюджету. Зростання цін на товари та послуги збільшує номінальні податкові надходження, але реальна купівельна спроможність населення знижується. Це може призвести до зниження обсягів споживання та інвестиційної активності. Інфляція також підвищує витрати на соціальні програми, що вимагало додаткових бюджетних ресурсів. Висока інфляція може викликати соціальне невдоволення, що створює додаткові політичні ризики для уряду.

Згрупуємо наведені кількісні дані для кореляційного аналізу в табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Основні економічні індикатори для кореляційного аналізу

Показник	Доходи	Номінальний ВВП	Індекс інфляції	Експорт	Імпорт	Курс валюти
2013	339180	1408889	100,5	681899	-805662	7,9930
2014	357084	1454931	124,9	770121	-834133	15,7686
2015	534695	1566728	143,3	1044541	-108401	24,0007
2016	616275	1979458	112,4	1174625	-1323127	27,1909
2017	793265	2383182	113,7	1430230	-1618749	28,0672
2018	928108	2982920	109,8	1608890	-1914893	27,6883
2019	998279	3558706	104,1	1636416	-1947599	23,6862
2020	1076017	3974564	105	1637399	-1681526	28,2746
2021	1296853	4194102	110	2224704	-2286067	27,2782
2022	1422396	5459574	126,6	1840563	-2712325	36,5686
2023	2671998	6537825	105,1	1868904	-3237014	37,9824

Джерело: сформовано автором на основі . [27; 28]

Тепер розрахуємо коефіцієнт кореляції засобами Excel (функція Коррел) за період 2013-2023 рр., щоб оцінити щільність зв'язку між факторами (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 – Рівень коефіцієнту кореляції між доходами Державного бюджету України та макроекономічними показниками за 2013-2023 рр.

Показник	Номінальний ВВП	Індекс інфляції	Експорт	Імпорт	Курс національної валюти
Коефіцієнт кореляції	0,9452	-0,2652	0,7392	-0,8807	0,7846

На основі проведеного кореляційного аналізу, можемо зробити наступні висновки щодо впливу різних макроекономічних факторів на мобілізацію доходів Державного бюджету України в умовах війни:

1. Номінальний ВВП має високий позитивний коефіцієнт кореляції (0,9452) з доходами бюджету, що підтверджує теорію про тісний зв'язок між розміром економіки та її здатністю генерувати бюджетні надходження. Це означає, що зростання ВВП сприяє збільшенню доходів бюджету.

2. Індекс інфляції показує негативний зв'язок (-0,2652) з доходами бюджету, що може свідчити про те, що вищі темпи інфляції корелюють із зниженням реальних доходів бюджету. Інфляція може підвищувати номінальні доходи через податки, але водночас знижувати їхню купівельну спроможність.

3. Експорт має помірний позитивний коефіцієнт кореляції (0,7392) з доходами бюджету, що свідчить про значний вплив зовнішньоекономічної активності на фінансову стабільність держави. Збільшення експорту може сприяти зростанню доходів від митних зборів та інших пов'язаних з торгівлею податків.

4. Імпорт показує високий негативний коефіцієнт кореляції (-0,8807) з доходами бюджету, що може вказувати на значні втрати від платежів, пов'язаних з імпортом, особливо в умовах економічних санкцій та блокування торгівельних шляхів.

5. Курс національної валюти також має високий позитивний коефіцієнт (0,7846), що ілюструє залежність доходів бюджету від стабільності національної валюти. Девальвація гривні може збільшити номінальні доходи від митних зборів, але також підвищує вартість імпорту, що негативно впливає на загальний економічний баланс.

Таким чином, воєнний стан із супутніми економічними та соціальними викликами змушує Україну адаптувати свою фінансову стратегію для забезпечення не тільки невідкладних потреб, таких як оборона та безпека, але й довгострокового відновлення країни. Кореляційний аналіз показав, що основні макроекономічні індикатори, такі як ВВП, інфляція, обсяги зовнішньої торгівлі та курс національної валюти, мають значний вплив на мобілізацію доходів державного бюджету. Тому забезпечення стабільності цих показників та адекватна адаптація фіскальної політики до варіативних умов є ключовими для підтримання фінансової безпеки та стимулювання економічного відновлення України.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ МОБІЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1. Зарубіжний досвід механізму мобілізації доходів державних бюджетів в умовах воєнних конфліктів

Мобілізація доходів державних бюджетів в умовах воєнних конфліктів є складним завданням, яке потребує комплексного підходу. Зарубіжні країни, які стикалися з подібними викликами, застосовували різні механізми для забезпечення фінансування своїх військових витрат та інших потреб, пов'язаних з війною.

Серед основних стратегій мобілізації доходів державних бюджетів зарубіжних країн в умовах воєнних конфліктів можемо виділити:

1. Збільшення податків. Введення нових податків, зокрема податок на війну, податок на надприбутки, податок на майно, стало одним з ефективних інструментів. Також уряди збільшували ставки існуючих податків, зокрема податку на дохід, податку на додану вартість, акцизів. Ще одним значущим кроком було спрощення податкової системи, що дозволяло не лише стимулювати збір податків, але й зменшувати ухилення від їх сплати. Ці заходи в сукупності допомагали державам значно підвищити доходи до бюджету, що було вкрай необхідно для підтримки воєнних зусиль і відновлення країни після завершення конфліктів [53].

2. Розширення державних запозичень, яке зазвичай здійснюється через два основних канали:

– випуск державних облігацій, що дозволяє залучати кошти безпосередньо від населення та інституціональних інвесторів. Облігації пропонуються як безпечний інструмент інвестування з гарантованим, хоча й часто невисоким,

доходом. Випуск облігацій може бути спрямований на внутрішній ринок або міжнародний, залежно від поточних економічних умов та кредитоспроможності країни;

– зовнішні запозичення – отримання кредитів від міжнародних фінансових організацій, таких як Світовий банк або Міжнародний валютний фонд, або двосторонні переговори з іншими країнами. Цей вид запозичень може включати як прямі позики, так і кредитні лінії, які надаються на спеціальних умовах, іноді з метою підтримки конкретних проектів або відновлення після військових дій.

Ці стратегії, використані разом із збільшенням податкових доходів, формують фундамент для стійкої економічної підтримки у часи воєнного конфлікту. Вони не тільки забезпечують необхідне фінансування для невідкладних потреб, але й допомагають урядам підтримувати стабільність та планувати довгострокове відновлення після завершення конфліктів [48, с. 5].

3. Скорочення державних видатків для оптимізації бюджетів у відповідь на фінансові навантаження. Цей процес включав кілька ключових інструментів, які дозволяли не тільки знизити загальний обсяг витрат, але й перерозподілити ресурси у відповідності з найбільш актуальними потребами.

Перше значне заходження – це введення режиму економії, який передбачав зменшення витрат на неперіоритетні статті бюджету. Такий підхід дозволяв урядам відмовитися від менш важливих або менш термінових проектів і зосередитися на більш критичних видатках.

Другий метод – введення секвестра бюджету – включав примусове скорочення видатків на певний відсоток. Це забезпечувало універсальне зниження бюджетних асигнувань у всіх сферах, дозволяючи зменшити державні видатки швидко і ефективно, що було особливо важливо під час негайних фінансових криз.

Третій захід, зміна пріоритетів у державних витратах, зазвичай включала збільшення витрат на оборону, що було критично для підтримки воєнних зусиль, та одночасне скорочення витрат на інші сфери, такі як соціальні програми або

інфраструктурні проекти. Це дозволяло максимально ефективно використовувати обмежені ресурси в умовах воєнного стану.

Ці інструменти, застосовані зарубіжними країнами, були життєво важливими для підтримання фінансової стабільності та забезпечення необхідних ресурсів для ведення військових дій та подальшого відновлення країни після завершення конфліктів.

4. Монетизація дефіциту бюджету, що включає кілька ключових заходів, спрямованих на залучення необхідних коштів.

Один з найпоширеніших способів монетизації дефіциту – це друкування додаткових грошей. Цей захід може бути швидким і ефективним способом забезпечення уряду необхідними ресурсами. Однак, такий підхід несе в собі значні ризики, адже збільшення грошової маси без відповідного зростання товарів і послуг часто призводить до інфляції, яка може знецінити національну валюту та знизити купівельну спроможність населення.

Іншим ефективним механізмом є продаж державного майна. Уряди можуть вирішити продати державні активи, що не є критично важливими для їхньої поточної діяльності, щоб залучити додаткові кошти. Ці кошти можуть бути використані для покриття воєнних витрат або інших необхідних видатків. Продаж активів може бути складним рішенням, оскільки вимагає від уряду зважувати потенційний короткостроковий фінансовий вигаиш проти довгострокових наслідків втрати власності на стратегічні ресурси.

Загалом, монетизація дефіциту бюджету є складною стратегією, що вимагає обережного використання для забезпечення фінансової стабільності країни в критичний період, а також стратегічного планування для мінімізації довготривалих економічних наслідків [6, с. 20].

5. Міжнародна допомога, що може пом'якшити економічний та соціальний тягар війни. Зарубіжні країни та міжнародні організації часто надають підтримку у різних формах, що включає як фінансові ресурси, так і гуманітарну допомогу.

Однією з ключових форм міжнародної допомоги є отримання грантів та кредитів від міжнародних організацій, таких як Світовий банк або Міжнародний

валютний фонд, та інших країн. Гранти зазвичай надаються на безповоротній основі і можуть бути спрямовані на специфічні проекти або загальне відновлення країни після конфлікту. Кредити ж надаються на певних умовах з можливістю відстрочки платежів та зниженими процентними ставками, що дозволяє країнам-реципієнтам краще управляти своїми борговими зобов'язаннями.

Гуманітарна допомога є іншою критично важливою формою міжнародної підтримки. Вона може включати постачання продуктів харчування, медикаментів, медичного обладнання, одягу та інших необхідних товарів. Ця допомога зазвичай надається у відповідь на безпосередні потреби населення, що страждає від наслідків воєнних дій або природних катастроф. Гуманітарну допомогу часто координують міжнародні некомерційні організації, які працюють на місцях, забезпечуючи швидке і ефективне розподілення ресурсів.

Ці форми міжнародної допомоги відіграють життєво важливу роль у зменшенні фінансового та соціального тягару для країн, що переживають воєнні конфлікти, допомагаючи їм стабілізувати власні економіки та покращити умови життя їхніх громадян.

Важливо зазначити, що жоден з цих механізмів не є універсальним і не може бути застосований у всіх ситуаціях. Вибір механізмів мобілізації доходів державних бюджетів в умовах воєнних конфліктів залежить від багатьох факторів, таких як стан економіки країни, політична ситуація, рівень підтримки війни з боку населення, доступ до міжнародної допомоги тощо.

Розглянемо механізми мобілізації доходів державного бюджету США під час війн в Іраку (2003-2011) та Афганістані (2001-2021). Цей процес включав в себе введення нових податків, таких як тимчасовий податок на війну в 2003 році, який щорічно приносив до бюджету близько \$100 млрд, і підвищення ставок існуючих податків, зокрема податку на прибуток. Значні суми були залучені через випуск державних облігацій, загальний обсяг яких склав приблизно \$18 трлн за період ведення воєнних дій. Крім того, уряд США застосував заходи щодо скорочення державних видатків, включаючи введення режиму економії та реформу пенсійної системи, що дозволило зекономити значні кошти [51]. Також США отримали

кілька мільярдів доларів у вигляді кредитів від Японії та Німеччини, що також сприяло фінансуванню військових потреб (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Механізми мобілізації доходів державного бюджету США під час війн в Іраку (2003-2011) та Афганістані (2001-2021) [51; 55]

Категорія	Опис
1. Збільшення податків	
Введення нових податків	У 2003 році був введений тимчасовий податок на війну, який щорічно приносив до бюджету близько \$100 млрд. У 2007 році був введений податок на альтернативне мінімальне податкове зобов'язання, який щорічно приносив до бюджету близько \$10 млрд.
Підвищення ставок існуючих податків	У 2003 році була підвищена ставка податку на прибуток з 35% до 38%. У 2008 році була підвищена ставка податку на прибуток з 38% до 39,8%.
2. Збільшення державних запозичень	
Випуск державних облігацій	За період з 2003 по 2011 рік США випустили державних облігацій на суму близько \$6 трлн. За період з 2001 по 2021 рік США випустили державних облігацій на суму близько \$12 трлн.
3. Скорочення державних видатків	
Введення режиму економії	У 2006 році президент Джордж Буш-молодший запровадив режим економії, який передбачав скорочення неперіоритетних статей бюджету на \$100 млрд протягом 10 років. У 2011 році президент Барак Обама запровадив режим секвестру бюджету, який передбачав автоматичне скорочення державних видатків на \$1,2 трлн протягом 10 років.
Реформа пенсійної системи	У 2005 році був прийнятий закон про соціальне забезпечення, який передбачав поступове підвищення пенсійного віку та скорочення пенсійних виплат.

В результаті застосування цих механізмів США змогли мобілізувати значні кошти для фінансування війн в Іраку та Афганістані (рис. 3.1).

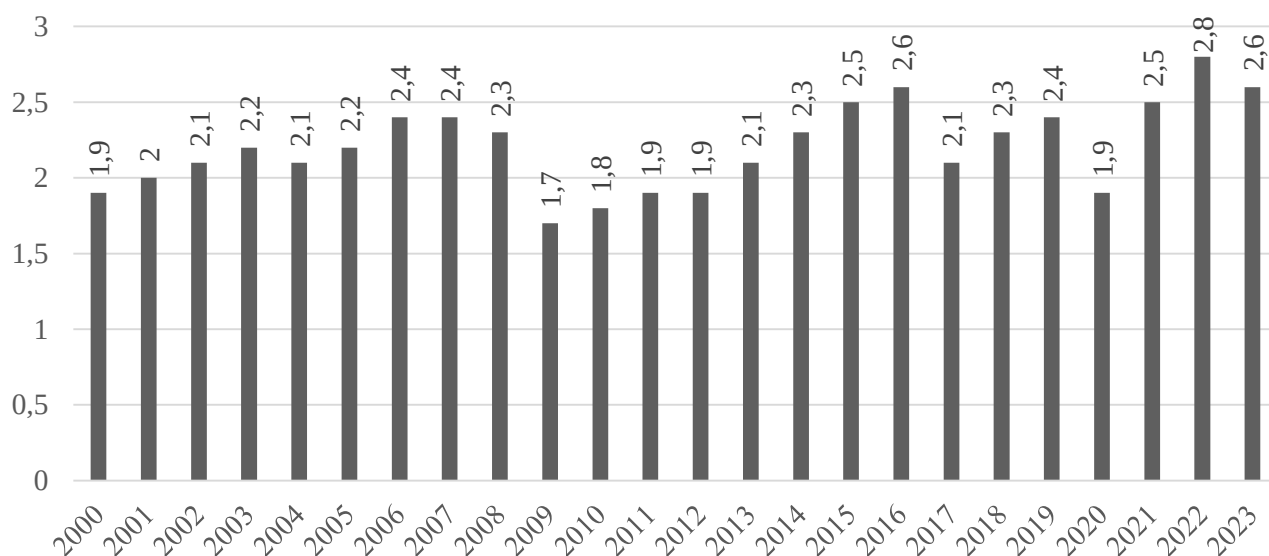

Рисунок 3.1 – Доходи до бюджету США за період війни, трлн дол США [51; 54]

У структурі доходів державного бюджету США податки на доходи фізичних осіб та юридичних осіб є найбільшим джерелом (70%); мито на імпорту товарів та інші збори й штрафи складають 10% від загальних доходів; відсотки від інвестицій та інші надходження складають 20% від загальних доходів [22].

Під час війни в секторі Гази у 2008-2009 роках Ізраїль застосував кілька важливих фінансових стратегій для забезпечення потреб своєї оборони та загальної економічної стабільності. Одним із ключових кроків стало введення нових податків. Зокрема, уряд ввів додаткові податкові ставки для громадян та бізнесу, щоб мобілізувати додаткові кошти для фінансування військових витрат. За період війни додаткові податки значно зміцнили фінансовий стан країни (рис. 3.2).

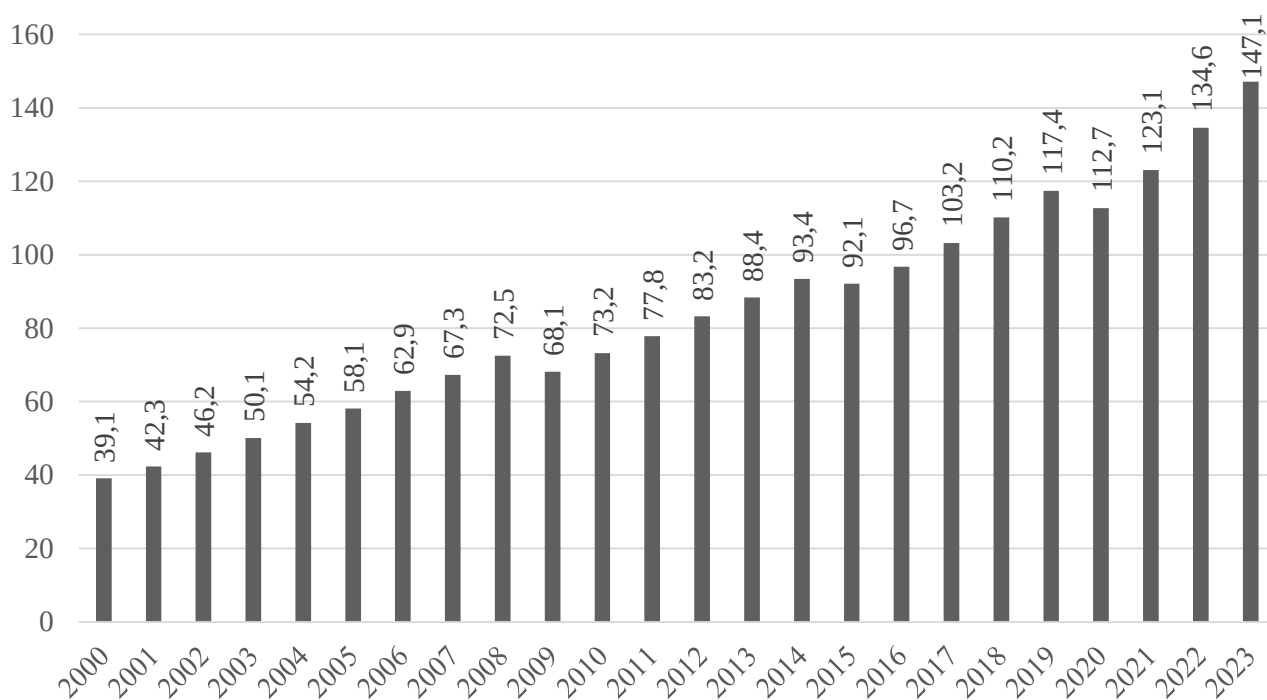

Рисунок 3.2 – Динаміка надходжень доходів до державного бюджету Ізраїлю за 2000-2023 рр., млрд дол США [52]

Другою важливою стратегією було значне збільшення державних запозичень. Ізраїль активно випускав державні облігації, що дозволило залучити кошти від національних та міжнародних інвесторів. Протягом 2008-2009 років обсяг державних запозичень значно зріс, забезпечивши необхідну ліквідність для підтримки військових і цивільних потреб. Це допомогло уряду не тільки

фінансувати безпосередні військові операції, але й підтримувати економічну стабільність у період збройних конфліктів.

Також Ізраїль вдався до заходів щодо скорочення державних видатків у менш критичних сферах для перерозподілу ресурсів на вирішення нагальних потреб. Це включало тимчасове заморожування чи скорочення фінансування деяких урядових програм, оптимізацію витрат державних установ та інші економічні заходи.

Ці кроки підтверджують, що Ізраїль активно використовував різні фінансові інструменти для мобілізації ресурсів під час війни, забезпечуючи необхідне фінансування для оборони та підтримки національної безпеки в умовах збройного конфлікту.

Таким чином, в умовах воєнних конфліктів країни змушені вдаватися до комплексу різноманітних фінансових стратегій для забезпечення потреб національної оборони та загальної стабільності. Як приклади США та Ізраїлю демонструють, важливість поєднання податкових заходів, збільшення обсягів державних запозичень, оптимізації державних видатків, монетизації дефіциту бюджету та залучення міжнародної допомоги є ключовими для досягнення необхідної гнучкості та стійкості бюджету в кризові періоди.

Введення нових податків та збільшення ставок існуючих податків дозволяє швидко збільшити державні доходи, але може мати побічні соціальні наслідки та вимагає уважного балансування для уникнення надмірного фіскального тиску на економіку. Запозичення, як внутрішнє, так і зовнішнє, забезпечують необхідні ліквідність та фінансові ресурси, однак супроводжуються нарощуванням державного боргу, що вимагає відповідального управління та стратегічного планування з метою уникнення довгострокових фінансових ризиків [13].

Скорочення державних видатків та реформи, спрямовані на підвищення ефективності бюджетних витрат, допомагають країнам оптимізувати ресурси та спрямувати їх на найбільш критичні сектори, такі як оборона та безпека. Такі заходи, як режим економії чи секвестр, хоча й складні для впровадження, виявляються необхідними в умовах екстремального бюджетного дефіциту.

3.2. Проблеми формування доходів Державного бюджету України та напрями їх максимізації

Формування доходів Державного бюджету України є одним із ключових аспектів забезпечення фінансової стабільності та розвитку країни. Однак, протягом останніх років система надходжень до державного бюджету стикається з низкою проблем, які негативно впливають на його збалансованість та виконання запланованих видатків (рис. 3.3).

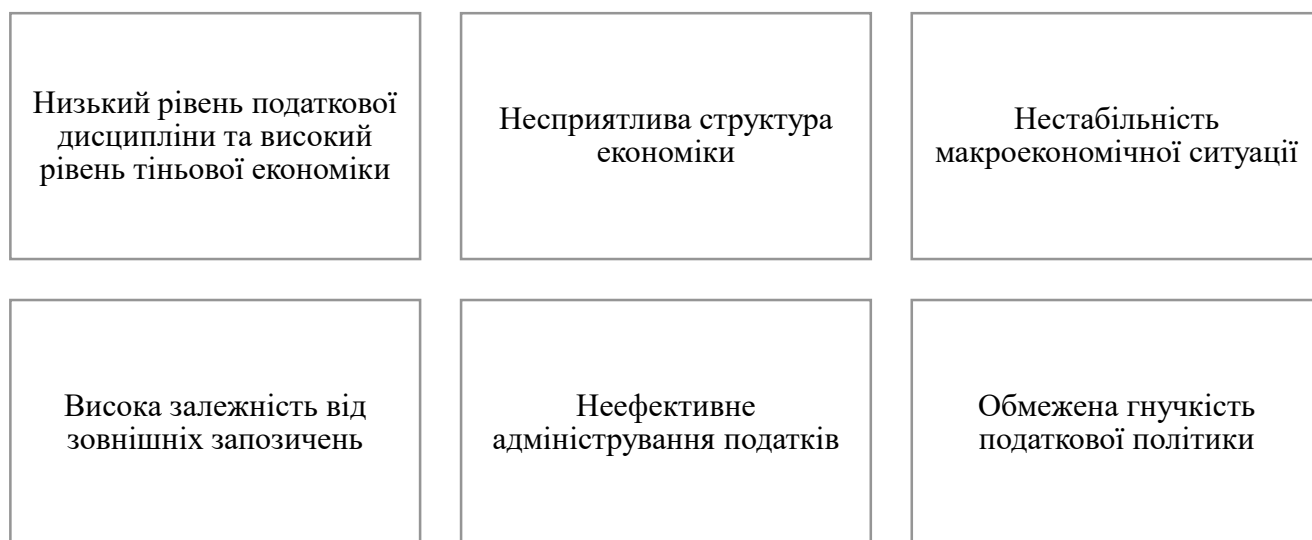

Рис. 3.3. Проблеми формування доходів Державного бюджету України [2, с. 24]

Низький рівень податкової дисципліни є значною проблемою, обумовленою недосконалістю податкового законодавства, розповсюдженістю тіньової економіки, корупцією серед податкових органів, неефективністю податкової адміністрації. Ці фактори призводять до того, що велика частина потенційних податкових надходжень не надходить до бюджету. Результатом є значна втрата коштів, які могли б бути використані для соціальної підтримки та розвитку країни.

Несприятлива структура економіки також грає свою роль. Значна залежність від сировинних галузей та недостатній розвиток інноваційних секторів

обмежують потенціал для зростання податкових доходів. Сировинний сектор, хоча й приносить значні доходи, є вразливим до коливань світових цін, що робить доходи бюджету нестабільними [47, с. 132].

Макроекономічна нестабільність, включаючи економічні кризи, інфляцію, та девальвацію валюти, створює додаткові виклики для забезпечення стабільності бюджетних доходів. Ці фактори впливають на здатність населення і бізнесу платити податки, а також на обсяги споживання та інвестицій.

Залежність від зовнішніх запозичень ставить Україну у вразливе становище. Зростання державного боргу веде до збільшення виплат за його обслуговування, що відбирає ресурси, які могли б бути використані на інші важливі потреби, такі як охорона здоров'я, освіта, або інфраструктура.

Неефективне адміністрування податків посилює вищезазначені проблеми, оскільки слабка податкова адміністрація неспроможна адекватно контролювати та збирати належні податки. Бюрократичні перешкоди та корупція призводять до втрат доходів, які є критичними для бюджету [9, с. 28].

Обмежена гнучкість податкової політики ускладнює адаптацію до змін у економіці та міжнародному бізнес-середовищі. Відсутність гнучкості у податковій системі може заважати швидкому реагуванню на економічні та соціальні виклики, обмежуючи можливості для оптимізації податкових надходжень.

Для вирішення цих проблем потрібно реалізувати комплекс заходів, спрямованих на зміцнення податкової дисципліни, реформування податкової системи, підвищення ефективності податкової адміністрації, диверсифікацію економіки та зниження залежності від зовнішніх запозичень.

Відповідно до Національної стратегії доходів України до 2030 року, основні стратегічні цілі були визначені таким чином [33]:

1. Забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності. Основною метою є підтримання стабільного рівня мобілізації доходів, що дозволить зменшити залежність від зовнішнього фінансування. Це критично для забезпечення економічної незалежності та стабільності країни.

2. Адаптація законодавства до стандартів Європейського Союзу. Стратегія передбачає гармонізацію українського законодавства з законодавством ЄС у сферах митної та податкової політики, а також адміністрування. Це важливо для виконання міжнародних зобов'язань та інтеграції України у світову економічну систему.

3. Зміцнення доброчесності та довіри до контролюючих органів. Імплементация заходів для посилення боротьби з корупцією та підвищення прозорості діяльності контролюючих органів є ключовими для підвищення ефективності управління та забезпечення громадської довіри.

4. Підвищення рівня дотримання податкового та митного законодавства. Завданням є забезпечення виконання податкових і митних законів як з боку платників податків, так і контролюючих органів. Важливим аспектом є посилення контролю та відповідальності на всіх рівнях.

5. Розвиток та впровадження сучасних цифрових рішень. Розробка і запровадження інноваційних цифрових систем у сфері податкового та митного адміністрування сприятимуть ефективнішому збору та адмініструванню податків.

Ці напрямки стратегічно важливі для забезпечення фінансової стабільності та створення основи для сталого розвитку економіки України. Вони спрямовані на підвищення здатності країни адекватно реагувати на виклики сучасності та використовувати можливості для економічного зростання.

Відповідно до Національної стратегії доходів України до 2030 року, основні напрями максимізації доходів Державного бюджету України охоплюють наступні заходи [33]:

1. У сфері податкового адміністрування:

1.1. Зміцнення доброчесності:

– запобігання корупційним ризикам: реалізація антикорупційних програм ДПС на 2023–2025 роки, оновлення цих програм для посилення протидії корупції в податкових органах;

– оцінка якості надання послуг: регулярне проведення опитувань серед платників податків для виявлення проблем у діяльності ДПС, оприлюднення

результатів та вжиття заходів за їх результатами. Забезпечення активного зворотного зв'язку з бізнесом та громадянами для вдосконалення процесів адміністрування.

1.2. Підвищення рівня дотримання податкового законодавства:

- впровадження системи управління податковими ризиками: розробка та запровадження комплексної системи на основі Концепції управління ризиками для ефективного адміністрування податків;

- удосконалення контрольних процедур: оптимізація процесів проведення документальних перевірок, впровадження ІТ-рішень для автоматизації перевірок та обробки податкової інформації;

- використання сучасних технологій для податкового контролю: розробка та імплементація ІТ-систем для підвищення точності та ефективності податкового контролю, зокрема у сфері трансфертного ціноутворення.

2. Податкова політика:

2.1. Оподаткування доходів:

- реформування спрощеної системи оподаткування: обмеження застосування спрощеної системи оподаткування шляхом виключення юридичних осіб, введення механізмів проти зловживань, підвищення порогу реєстрації платників ПДВ і збільшення податкових ставок до рівня загальної системи;

- відновлення прогресивної шкали податку на доходи фізичних осіб: застосування соціальних пільг, що не залежать від рівня доходу, для забезпечення справедливості оподаткування;

- перегляд інвестиційних стимулів: раціоналізація існуючих стимулів у рамках податку на прибуток підприємств та введення нового підходу, орієнтованого на безпосередні витрати, з метою сприяння інвестиціям;

- гармонізація податкового законодавства з нормами ЄС: приведення правил оподаткування прибутку підприємств у відповідність до вимог Європейського Союзу [33].

2.2. Непрямі податки:

- гармонізація податку на додану вартість з законодавством ЄС: відміна пільг та знижених ставок, що не передбачені Європейською директивою;

- підвищення акцизів на паливо, алкоголь та тютюн до мінімальних ставок, встановлених ЄС.

2.3. Екологічне оподаткування та ресурсні платежі:

- оподаткування викидів вуглецю: розробка і впровадження комплексного пакету заходів щодо екологічного оподаткування на основі концепції захисту довкілля;

- реформування оподаткування видобувних галузей: аналіз і оцінка податкового навантаження на видобувні галузі з урахуванням потреб післявоєнної відбудови.

2.4. Регулятивні зміни у митній сфері:

- реформа митних платежів: скасування пільг і приведення ставок у відповідність до норм ЄС, розширення застосування процедури кінцевого використання для різних видів податків [33].

3. У сфері митного адміністрування:

3.1. Посилення антикорупційних заходів та підвищення довіри до митних органів:

- вдосконалення антикорупційних заходів: впровадження та актуалізація антикорупційних програм у Держмитслужбі для зниження корупційних ризиків і зміцнення доброчесності;

- запровадження спеціальних умов для проходження служби: введення строгих вимог до атестації та перевірки на доброчесність митних службовців, у тому числі використання поліграфу, та стимулювання чесності через систему мотивації;

- експеримент з використанням натільних камер: реалізація пілотного проекту з носіння натільних відеокамер митними службовцями для прозорості їхніх дій та зниження ризиків корупції.

2. Підтримка та співпраця з бізнесом:

– розвиток служби підтримки бізнесу (HelpDesk): створення та підтримка ефективної служби, що надає консультації та оперативне вирішення питань, які виникають у бізнесу та громадян;

– програма авторизованого економічного оператора (АЕО): розширення програми АЕО та взаємне визнання з ЄС, що спрощує митні процедури для перевірених бізнес-суб'єктів;

– забезпечення довіри та позитивного іміджу митниці: реалізація заходів для збільшення прозорості діяльності митних органів, включно з опитуваннями для оцінки корупційних ризиків та введення нових проєктів, таких як мобільні антикорупційні центри.

3. Розвиток міжнародного митного співробітництва:

– обмін попередньою митною інформацією: запровадження процедур обміну інформацією з іншими країнами для підвищення ефективності митного контролю та прискорення процесів;

– здійснення спільного контролю на кордоні: співпраця з суміжними державами для оптимізації митного оформлення та підвищення пропускну

4. Інституційний розвиток митних органів:

– підвищення зарплат: належне винагородження митних службовців для підвищення якості роботи та зменшення корупції;

– впровадження КРІ та ІТ-рішень: використання ключових показників для оцінки роботи митних органів та автоматизація цих процесів для більшої ефективності [33].

4. Митна політика:

4.1. Пільгове оподаткування при імпорті:

– підвищення контролю над митними пільгами: впровадження більш суворих контрольних механізмів для перевірки законності використання митних пільг, що допоможе збільшити доходи від митних платежів;

п

у

н

к

- скасування мораторію на перевірки: відновлення права митних органів на проведення документальних перевірок для забезпечення дотримання митних правил;

- розширення процедури кінцевого використання: запровадження більш широкого використання процедури кінцевого використання для розширення сфери пільгового оподаткування і включення інших податків, таких як ПДВ і акцизний податок;

- гармонізація з законодавством ЄС: приведення у відповідність умов пільгового оподаткування з вимогами Європейського Союзу та вдосконалення ІТ-систем, які використовуються для контролю за дотриманням митних режимів.

4. 2. Гармонізація митного законодавства України з законодавством ЄС:

- розробка нового Митного кодексу України: створення нового кодексу, який повністю відповідатиме положенням *acquis* ЄС, спрощуватиме митні процедури і впроваджуватиме єдині правила для митного оформлення;

- регулювання додаткових питань: розробка законодавчих актів для вирішення питань, які не покриваються Митним кодексом ЄС, з метою забезпечення ефективного управління митними процесами [33].

4.3. Розбудова правоохоронної функції митних органів:

- запровадження заходів кримінальної відповідальності: зміцнення законодавства для боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил;

- вдосконалення адміністративної відповідальності: оновлення Митного кодексу для зміцнення адміністративної відповідальності, проведення навчань для митних службовців, відповідальних за протидію митним правопорушенням;

- зміцнення кримінально-правових функцій: надання митним органам можливостей для проведення оперативно-розшукової діяльності та досудових розслідувань.

Очікується, що завдяки впровадженню обговорених заходів значно зростуть надходження до державного бюджету, що, в свою чергу, дозволить направляти кошти на пріоритетні напрямки розвитку країни. Це також сприятиме зменшенню бюджетного дефіциту та загального обсягу державного боргу,

підвищуючи тим самим рівень життя та добробуту населення. Важливо зазначити, що ефективне впровадження таких заходів вимагатиме скоординованих зусиль з боку влади, бізнесу та громадянського суспільства. Також ці заходи повинні реалізовуватися в рамках комплексного підходу до вирішення проблем формування доходів державного бюджету. Для забезпечення їх успіху необхідно буде постійно моніторити й оцінювати результативність заходів, а також вносити необхідні корективи в бюджетну політику країни.

ВИСНОВКИ

У даній роботі було досліджено процес мобілізації доходів Державного бюджету України у військовий час та запропоновано ефективні методи щодо оптимізації цього процесу, що дало підстави зробити наступні висновки:

1. Бюджет відіграє ключову роль у фінансовій системі країни, служачи основним інструментом для реалізації фінансової політики, розподілу ресурсів та стимулювання економічного розвитку. Він дозволяє фінансувати державні програми, соціальні витрати та оборонні потреби, формуючи економічне середовище країни. Державний бюджет являє собою централізований фонд грошових коштів, що забезпечує потреби уряду, збройних сил, та реалізацію соціальних і економічних програм. Він виступає як інструмент для втілення стратегічних цілей держави, забезпечуючи соціальний захист і сприяння економічному розвитку. Основу доходів державного бюджету складають податкові та неподаткові надходження, які використовуються для фінансування ключових функцій та завдань держави. Доходи бюджету відіграють вирішальну роль у керуванні соціально-економічним прогресом та моделюванні економічної структури країни, здійснюючи регуляторний вплив та сприяючи збалансованому розвитку різних секторів економіки.

Процес формування доходів Державного бюджету України ретельно регламентується за допомогою конституційних норм, Бюджетного кодексу, щорічного Закону про Державний бюджет, та інших регуляторних актів, що визначають збір та розподіл бюджетних коштів. Конституція України закладає фундаментальні засади бюджетної політики, гарантуючи правове поле та громадський контроль над бюджетними процесами. Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» встановлює параметри доходів та видатків, керуючи міжбюджетними відносинами та фінансовими нормативами. Бюджетний кодекс служить основним документом для регулювання бюджетних відносин і визначає механізми бюджетного контролю. Доходи державного

бюджету поділяються на податкові та неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, та трансферти. Державний бюджет складається з загального та спеціального фондів, де загальний фонд формується з усіх доходів, крім цільових, а спеціальний фонд з доходів з конкретним цільовим призначенням. У воєнний час система бюджетування адаптована до прискорених дій та переорієнтації фінансів на оборонні та соціальні потреби, що змінює умови роботи з бюджетними коштами. Законодавчі зміни, внесені під час воєнного стану, включають податкові стимули та спрощення процедур, спрямовані на підтримку економіки та зменшення податкового тиску. Нормативно-правове регулювання та класифікація доходів державного бюджету відіграють ключову роль у стабільності фінансової системи України, забезпечуючи ефективність та прозорість у використанні бюджетних ресурсів, особливо в умовах воєнного часу.

Державний бюджет України, особливо під час війни, відіграє критичну роль у мобілізації ресурсів для забезпечення національної безпеки та оборони. Основним індикатором, що характеризує доходи бюджету, є відсоткове співвідношення доходів до ВВП, що демонструє ефективність фінансової мобілізації країни. У період воєнного стану відбувається значне зростання ВВП і зміна фіскальної стійкості країни. За аналізований період спостерігається значне зростання номінального ВВП, хоча реальний ВВП зазнав значних втрат через воєнні дії, що підкреслює тривалі впливи конфлікту на економіку. Планові та фактичні показники бюджетних надходжень свідчать про зростання фактичних надходжень протягом років, незважаючи на економічні та політичні шоки. Воєнний час сприяє значним відхиленням між плановими та фактичними надходженнями через зовнішні шоки та потребу адаптації бюджетної політики до швидкозмінних умов. У 2022 році співвідношення доходів до ВВП знизилося, а у 2023 році виросло через збільшення військової допомоги, нові податки, і покращене адміністрування податків. Значне зростання відсоткових співвідношень доходів до ВВП у 2023 році є нестійким, і очікується його зниження після війни через зменшення військових надходжень та акцизів. Такі коливання підкреслюють необхідність ретельного

фінансового планування та реформ в податковій системі для підтримки державної фінансової стійкості в довгостроковій перспективі.

З початку повномасштабної війни фіскальна політика України зазнала значних змін, зокрема роль податкових надходжень зменшилася, а частка грантів від міжнародних організацій зросла. Доходи державного бюджету в 2023 році значно зросли в порівнянні з 2018 роком, з податковими надходженнями як найбільшою частиною. Неподаткові надходження та доходи від міжнародних донорів також продемонстрували зростання, особливо в роки після початку війни. Загальні доходи державного бюджету демонструють позитивну динаміку завдяки як податковим, так і неподатковим надходженням, з особливим збільшенням від міжнародних організацій, що відображає зовнішньоекономічну підтримку. Частка податкових надходжень в структурі доходів змінилася протягом аналізованого періоду, зі зростанням внеску ПДВ, акцизів та митних платежів. Суттєве збільшення внутрішніх та зовнішніх неподаткових надходжень у 2022 і 2023 роках підкреслює важливість диверсифікації доходів для забезпечення бюджетної стійкості. В цей час особлива увага приділяється міжнародній фінансовій допомозі та доходам від державного майна та підприємницької діяльності, які значно зросли.

Воєнний стан в Україні змінив умови мобілізації доходів державного бюджету, особливо через зміну податкової політики, що включала введення нових податків для фінансування оборони та відновлення інфраструктури. Значне збільшення міжнародної допомоги відіграло ключову роль у забезпеченні фінансування військових та соціальних потреб. Інфляція та економічні шоки також вплинули на бюджет через коливання податкових і неподаткових надходжень. Санкції проти агресора та переорієнтація галузей на військове виробництво суттєво змінили структуру внутрішнього попиту і пропозиції, впливаючи на динаміку доходів. Руйнування інфраструктури та втрата економічних можливостей призвели до зниження доходів держбюджету.

Мобілізація доходів державних бюджетів під час воєнних конфліктів у зарубіжних країнах включає збільшення податків, введення нових зборів та

підвищення ставок існуючих податків, що дозволяє збільшити доходи для підтримки воєнних зусиль і відновлення країни. Держави також розширюють державні запозичення через випуск облігацій і зовнішні позики, забезпечуючи критичне фінансування. Додатково, використовуються стратегії скорочення державних видатків через економію та перепризначення коштів, з метою оптимізації бюджету та зосередження на актуальних потребах, таких як оборона. Монетизація дефіциту бюджету, включаючи друкування грошей і продаж державних активів, також застосовується для фінансової підтримки. Важливою складовою є міжнародна допомога, яка включає фінансові гранти, кредити, і гуманітарну підтримку для зменшення фінансового та соціального навантаження воєн. Ці механізми не є універсальними і їх вибір залежить від конкретних умов та потреб країни.

Формування доходів Державного бюджету України зазнає проблем, як-от низький рівень податкової дисципліни через корупцію та неефективність податкової системи, що веде до втрати потенційних доходів. Неприятлива структура економіки, зокрема залежність від сировинних галузей і слабкий розвиток інноваційних секторів, обмежують можливості для збільшення податкових доходів. Макроекономічна нестабільність та висока залежність від зовнішніх запозичень створюють додаткові виклики, погіршуючи стабільність бюджетних доходів. Серед пропонованих напрямів максимізації доходів важливими є реформування податкової системи, підвищення ефективності податкової адміністрації, зниження залежності від зовнішніх запозичень та диверсифікація економіки. Національна стратегія доходів України до 2030 року визначає критичні заходи, такі як адаптація законодавства до стандартів ЄС, зміцнення доброчесності контролюючих органів, і підвищення рівня дотримання податкового законодавства. Ефективне впровадження цих заходів потребує координації зусиль уряду, бізнесу, і громадянського суспільства, а також постійного моніторингу та оцінювання їх результативності для адаптації бюджетної політики та забезпечення її успіху в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева О.В. Державний бюджет України, його роль та функції в умовах війни. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні*. 2023. С. 22-24.
2. Бак Н., Харовська А. Війна як чинник формування податкових надходжень бюджету України. *Фінанси, облік і оподаткування*. 2023. Вип. I (89). С. 21-37.
3. Бей С., Головай Н., Долюк А. Стан державного боргу України в умовах воєнного стану. *Механізм регулювання економіки*. 2023. № 3(101). С. 55-61.
4. Біла О.Г., Чуй І.Р. Фінанси : навч. посіб. Львів : «Магнолія 2006», 2010. 390 с.
5. Бугель Ю. Бюджетна політика України в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Економічний аналіз*. 2023. Вип. 33.2. С. 128-138.
6. Буй Т.Г., Прімерова О.К. Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. Вип. 8 (1). С. 17-24.
7. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456–VI / Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 15.03.2024).
8. Бюджетна система : підручник / за ред. д.е.н., професора В.Г. Дем'янишина, д.е.н., професора О.П. Кириленко та д.е.н., професора З.М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 624 с.
9. Ватаманюк-Зелінська У.З., Пріцак Я.М., Зелінський М.-П. Особливості формування та виконання державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2023. № 185. С. 26-31.
10. Гарбінська-Руденко А.В., Інгульська Д.А. Окремі аспекти оптимізації наповнення дохідної частини державного бюджету. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. Вип. 1(14). С. 61-68.
11. Глущенко А.С. Фінанси: навч. посіб. Львів «Магнолія 2006», 2014. 440 с.

- 12.Державний веб-портал бюджету для громадян Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (дата звернення: 24.04.2024).
- 13.Деякі уроки Ізраїлю для України. URL: <https://cost.ua/333-lesson-israel/> (дата звернення: 14.05.2024).
- 14.Дишлева І.О. Механізм формування доходів державного бюджету України: правовий аспект. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2019. №34. С. 90-97.
- 15.Дмитрик О.О., Токарева К.О. Сучасні тенденції бюджетно-правового регулювання. *Право та інновації*. 2021. № 4 (36). С. 91-97.
- 16.Доходи бюджету України. URL: <http://old.cost.ua/budget/revenue/> (дата звернення: 18.04.2024).
- 17.Західна О.Р., Ігнатишина В.М., Скидан У.І. Проблеми незбалансованості державного бюджету України. *Молодий вчений*. 2020. № 11. С. 159-163.
- 18.Західна О.Р., Круглякова В.В., Бундз Н.Б. Податкові та неподаткові надходження у системі доходів Державного бюджету України. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2021. № 12 (100). С. 261-267.
- 19.Західна О.Р., Круглякова В.В., Бацман І.В. Формування дохідної частини державного бюджету України. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2021. № 10 (98). С. 131-136.
- 20.Західна О.Р., Круглякова В.В., Стахів С.Ф. Непрямі податки у дохідній частині державного бюджету і їх вплив на суспільний добробут. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2021. № 10 (98). С. 142-146.
- 21.Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Відомості Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.03.2024).
- 22.Математика війни в Україні. Бюджет рф, доходи США. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4644283-matematyka-viiny-v-ukraini-buidzhet-rf-dokhody-ssha> (дата звернення: 15.05.2024).
- 23.Миськів Г.В. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. 272 с.

- 24.Назаркевич І., Шутко А. Роль податків у доходах державного бюджету України. *Молодий вчений*. 2022. № 9 (109). С. 139-143.
- 25.Онищук І. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654> (дата звернення: 15.03.2024).
- 26.Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. 4-те вид., без змін. К.: КНЕУ, 2007. 240 с.
- 27.Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/> (дата звернення: 20.03.2024).
- 28.Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators> (дата звернення: 20.04.2024).
- 29.Панухник О., Федотова Я., Голич Н. Державний бюджет України-2023: особливості регулювання фінансово-економічних процесів в умовах повномасштабної війни. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 2 (27). С. 63-71.
- 30.Першко Л.О., Ріппа М.Б. Фінанси: навч. посібник. Київ.: ПВНЗ «ІЕЕП», 2019. 388 с.
- 31.Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI / Відомості Верховної Ради України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 15.03.2024).
- 32.Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09.11.2023 р. №3460-IX / Відомості Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (дата звернення: 18.03.2024).
- 33.Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-natsionalnoi-stratehii-dokhodiv-do-2030-s1218-271223> (дата звернення: 11.05.2024).
- 34.Радіонов Ю.Д. Державні фінанси в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 8. С. 27-51.
- 35.Радіонов Ю.Д. Формування й виконання державного та місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 53. DOI:

<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-55> (дата звернення: 24.04.2024).

- 36.Романчишин Н.С. Основні напрямки бюджетної політики України в час війни. *Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні* : матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів: тези доповідей. Львів : Львівський торговельно-економічний університет, 2023. С. 197-199.
- 37.Савіцька С. І. Аналіз податкових надходжень до державного бюджету України. *Podilian Bulletin Agriculture Engineering Economics*. 2023. № 34. С. 137-145.
- 38.Сироветник О.С. Доходи державного бюджету: економічний зміст, особливості формування та вплив на систему міжбюджетних відносин. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип. 1(18). С. 272-278.
- 39.Ситник Н.С., Західна О.Р., Стасишин А.В., Шушкова Ю.В. Бюджетна система в таблицях і схемах : навчальний посібник. Львів : Видавництво «Апріорі», 2017. 180 с.
- 40.Сковорода А., Аверкина М. Роль податків у формуванні доходів державного бюджету України. *Молодий вчений*. 2024. Вип. 2 (126). С. 80-85.
- 41.Скорик М., Чемерис Т. Аналіз впливу повномасштабної війни на державний бюджет України. *Молодий вчений*. 2023. Вип. 5 (117). С. 179-183.
- 42.Тарасюк М.В., Сироветник О.С. Доходи державного бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. № 21(2). С. 93-97.
- 43.Третяк Д., Медведкова Н. Управління фіскальними ризиками Державного бюджету України в умовах війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. Випуск 4 (221). С. 64-73.
- 44.Турянський Ю.І., Коломийчук Н.М., Гаврилко П.П. Методи, види і джерела формування державних доходів. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2011. Вип. 21.8. С. 297-302.
- 45.Фінанси : підручник. / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. 2-ге вид. переробл. і доповн. К. : Знання, 2012. 687 с.
- 46.Фінанси: курс для фінансистів: навч. посіб. / За ред. В.І. Оспіщевої. К.: Знання, 2008. 567 с.

- 47.Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. «*Scientia:fructuosa*». 2022. Вип. 145(5). С. 124-137.
- 48.Чугунов І., Макогон В., Титарчук М., Крикун Т. Бюджетна політика України в умовах воєнного стану. *Державні і муніципальні фінанси*. 2023. №12(1). С. 1-11.
- 49.Шило В., Романюк М. Непрямі податки у формуванні дохідної частини державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Grail of Science*. 2023. № 24. С. 103-106.
- 50.Юхименко П.І., Федосов В.М., Лазебник Л.Л. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
- 51.Blood and treasure: United States budgetary costs and human costs of 20 years of war in Iraq and Syria, 2003-2023. URL: <https://watson.brown.edu/costsofwar/papers/2023/IraqSyria20> (дата звернення: 13.05.2024).
- 52.Israel: 2008. Staff Report; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Israel. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2009/cr0957.pdf> (дата звернення: 11.05.2024).
- 53.How much does the government spend and where does the money go? How does this affect the national debt? URL: <https://usafacts.org/state-of-the-union/budget/> (дата звернення: 13.05.2024).
- 54.Statista – офіційний веб-сайт даних. URL: <https://www.statista.com/> (дата звернення: 12.05.2024).
- 55.Wars in Iraq and Syria cost half a million lives, nearly \$3T: report. URL: <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2023/03/17/wars-in-iraq-and-syria-cost-half-a-million-lives-nearly-3t-report/> (дата звернення: 11.05.2024).